

Od konvencionalnih do kontekstualnih antonima u hrvatskome jeziku

Stjepić, Adrijana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:426705>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-22**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

**OD KONVENCIONALNIH DO KONTEKSTUALNIH ANTONIMA U
HRVATSKOME JEZIKU**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS-bodova

Adrijana Stjepić

Zagreb, 10. listopada 2019.

Mentorica

doc. dr. sc. Tatjana Pišković

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Suprotnost	2
3. Antonimija	4
4. Klasifikacija antonima	6
4.1.Najopćenitija razina podjele	6
4.2.Strukturna klasifikacija.....	6
4.2.1. Raznokorijenski antonimi	6
4.2.2. Istokorijenski antonimi	7
4.2.3. Enantiosemija	10
4.3.Klasifikacija antonima prema naravi značenjske opreke	10
4.3.1. Komplementarni antonimi	11
4.3.2. Kvalitativni antonimi	11
4.3.3. Konverzivni antonimi	12
4.3.4. Vektorni antonimi.....	12
4.3.5. Koordinacijski antonimi.....	13
5. Konvencionalni i kontekstualni antonimi	14
6. Opis istraživanja	16
7. Rezultati istraživanja	17
8. Analiza dobivenih rezultata	19
9. Zaključak	34
Literatura	35
Sažetak	37
Summary	38
Prilog 1. Obrazac ankete	39

1. UVOD

Budući da su mnogi autori leksičko-semantički odnos antonimije opisali kao jedinstvenu leksičku relaciju utemeljenu na istodobnoj sličnosti i različitosti referenata na koje leksemi u antonimnom odnosu upućuju, cilj je ovoga rada prikazati složenost i konceptualnu paradoksalnost antonimije u hrvatskome jeziku. Rad je podijeljen u dva dijela. Prvi dio rada zasniva se na pregledu literature o leksičko-semantičkom odnosu antonimije te o različitim načinima klasificiranja antonima. Iznijet će se dva načina poimanja antonimije: antonimija kao samo jedan od tipova antonimnih odnosa i antonimija kao hiperonim svim tipovima suprotnosti. Osim toga predstaviti će se i neki od uvjeta koje bi parovi leksema morali ispunjavati da bi ih se moglo držati primjerima „savršenih“ antonima. U drugome će se dijelu rada predstaviti i analizirati rezultati ankete u kojoj su ispitanici zadanim podražajnim leksemima napisali sve antonime kojih su se sjetili te će se odrediti kojemu tipu antonimnih odnosa pripadaju tako dobiveni antonimni parovi, kako u antonimne odnose ulaze polisemni leksemi te predstavljaju li svi leksički odnosi dobiveni anketom antonimne odnose ili i neku drugu vrstu leksičko-semantičkoga odnosa. Prema učestalosti pojedinih odgovora utvrdit će se zašto neki leksemi u jeziku imaju „pravi“ antonim, zašto drugi teško ulaze u antonimne odnose, a zašto neki leksemi uopće nemaju antonime.

2. SUPROTNOST

O pojmu suprotnosti raspravljalo se još u antičkoj filozofiji i logici. Baveći se pitanjem usporedivosti i neusporedivosti pojmova, antički su filozofi zaključili da „i naizgled neusporedivi pojmovi imaju najopćenitije oznake koje ih svrstavaju u opseg kojega općenitijeg pojma“ (Šarić 2007: 10). Aristotel je takve najopćenitije pojmove nazvao kategorijama te je proučavao pojam suprotnosti navodeći da je *zdravlju* suprotna *bolest*, a *hrabrosti* *kukavičluk* (*ibid.*). Suprotnost postoji unutar jedne kategorije, tj. između dviju vrsta koje pripadaju istoj kategoriji, te između različitih kategorija. Tako naprimjer *sjever* i *jug* pripadaju istoj kategoriji – stranama svijeta, dok se pridjevi *ljudski* i *ne-ljudski* ne odnose na istu kategoriju (*ibid.*: 40). Pomoću takvih oprečnosti u jeziku se izražavaju „razgraničenja i ograničenja ‘semantičkih polja’, kontinuuma različite vrste (temperature, vremena, prostora, estetskih i etičkih ocjena itd.)“ (Mihaljević i Šarić 1994: 218).

Upravo je, kako Lyons (1977: 277) navodi, „opća ljudska tendencija opisivanja iskustva dihotomnim kontrastima“ razlog postojanja leksičkih suprotnosti u jeziku. Cruse (1986: 197) tvrdi da od svih odnosa među leksemima govornici najlakše shvaćaju suprotnost. Koliko je poimanje suprotnosti prisutno u svijesti izvornih govornika danoga jezika, potvrđuju i ankete koje su pokazale da govornici kao prvu reakciju na zadanu riječ-potica najčešće izgovaraju značenjski suprotnu riječ (Šarić 2007: 35). Isto to potvrđuje i Bally navodeći da je antonimno postavljanje pojmova odlika čovjekova uma te da se predodžba o suprotnu pojmu „intuitivno javlja prilikom spominjanja kojega pojma“ (*ibid.*: 27). Osim toga izvorni govornici i djeca često zabunom rabe značenjski suprotnu riječ od one koju su htjeli izreći, naprimjer *Vruće mi je* umjesto *Hladno mi je* (*ibid.*: 35).

Cruse (1986: 197) također piše da su „suprotnosti jedinstveno fascinantne i imaju svojstva koja mogu izgledati paradoksalno“, što se očituje u istovremenoj bliskosti i udaljenosti¹ dvaju oprečnih pojmova. Filozofi od Heraklita do Junga zapazili su „sklonost stvari da prelaze stvari u svoje suprotnosti“ i tanku granicu između ljubavi i mržnje te ludila i genijalnosti (*ibid.*), pomoću koje se može objasniti fenomen suprotnosti. Naizgled paradoksalna definicija suprotnosti kao istovremene bliskosti i udaljenosti ili istosti i različitosti zapravo znači da dva leksema mogu biti značenjski oprečna samo ako imaju određen broj zajedničkih semova i ako se razlikuju uglavnom u samo jednoj dimenziji značenja (*ibid.*). Tako suprotni leksemi *muškarac* i *žena* imaju zajednički arhisem „odrasla osoba“, a razlikuju se u jednoj komponenti

¹ Slično tomu Hegel je suprotnost definirao kao „jedinstvo istosti i različitosti“ (1955, prema Šarić 2007: 14).

značenja – spolu: *muškarac* je ‘odrasla osoba muškoga spola’, a *žena* ‘odrasla osoba ženskoga spola’. U tom slučaju „spol“ je sem koji predstavlja minimalnu razliku.

3. ANTONIMIJA

Pojam antonimije (grč. *antōnymía* – zamjenica, tj. ono što služi umjesto imena, imenice; danas: suprotnost značenja²) ima dva određenja. Antonimija u užemu smislu odnosi se na samo jednu vrstu leksičke suprotnosti – na stupnjevite ili kvalitativne antonime (usp. Berruto 1994, Cruse 1986 i Lyons 1977). Tako shvaćena antonimija predstavlja „odnos suprotnosti između riječi što označavaju dvije krajnosti neke stupnjevite dimenzije: *visok* i *nizak*, *lijep* i *ružan*, *dug* i *kratak*, *star* i *mlad*, *bogat* i *siromašan* itd.“ (Berruto 1994: 90). Cruse (1986) takve, stupnjevite, antonime razvrstava u tri skupine: polarne, prepletene i ekvipolentne. Prvi su objektivno opisni i vrijednosno neutralni te iskazuju svojstvo mjerljivo konvencionalnim mjernim jedinicama (Cruse 1986: 208), naprimjer *dug* – *kratak*, *lagan* – *težak*. Za razliku od njih prepleteni nisu objektivni, već se jednim od antonima označava poželjno svojstvo (*lijep*, *dobar*, *čist*), a drugim negativno i nepoželjno svojstvo (*ružan*, *loš*, *prljav*) (*ibid.*). Posljednju skupinu čine antonimi koji se odnose na izrazito subjektivne osjećaje i senzacije ili vrednovanja (*sretan* – *tužan*, *topao* – *hladan*) (*ibid.*). Uz antonimiju u užemu smislu autori pišu o još dvjema vrstama suprotnosti: komplementarnosti i konverziji³. Komplementarnost i antonimija razlikuju se po tome što komplementarnost isključuje postojanje srednje vrijednosti između antonima, a antonimija nužno podrazumijeva srednji član, odnosno mogućnost stupnjevanja dane vrijednosti, dok se pod pojmom konverzije⁴ podrazumijeva isti odnos prikazan s različitih stajališta (*kupiti* – *prodati*).

Antonimija⁵ je u širem smislu shvaćena kao „pojava koja označuje riječi koje uz određen broj zajedničkih značenjskih sastavnica (semova) imaju i jednu različitu sastavnicu“ (Hudeček i Mihaljević 2012: 36) te se pritom odnosi na sve leksičke suprotnosti.

Oko toga su se leksičko-semantičkoga odnosa razilazila mišljenja mnogih lingvista. Dragičević primjerice u knjizi *Leksikologija srpskog jezika* (2007) poglavlje o antonimiji otvara pitanjem postoje li pravi antonimi te, ako se već razglabalo o tome postoje li pravi sinonimi, zašto njihovo postojanje nitko ne dovodi u pitanje.

Svi bi se složili u definiranju antonima kao ‘riječi suprotna značenja’. Međutim nije uvijek jednostavno odrediti što je suprotno, a što nije. Kada bi se bilo kojega izvornoga govornika hrvatskoga jezika pitalo što je suprotno leksemu *dobro*, gotovo svaki govornik odgovorio bi

² Prema Simeonu (1969: 82).

³ O komplementarnosti i konverziji više u poglavlju o klasifikaciji antonima.

⁴ Berruto (1994) tu vrstu suprotnosti naziva inverzijom.

⁵ Berruto (1994) antonimiju u širem smislu određuje kao *opozicijske odnose*, a Cruse (1986) pak rabi termin *opozicija* pod kojim razumijeva spomenute tri vrste suprotnosti.

leksemom *loše*. No, ne bi se svi složili u slučaju antonimnih parova *majka – maćeha* ili *kokoš – jaje* (Dragičević 2007: 265). Izvorni bi se govornici možda prije složili da je *majci* suprotan *otac*, ili *maćehi očuh*, nego što bi se uopće dosjetili da leksemi *majka* i *maćeha* mogu funkcionirati kao antonimni par. Isto tako leksemi *kokoš* i *jaje* mogu biti antonimi u kontekstu vječnog pitanja „što je bilo prije“, dok ih se, zasebno promatrajući, nikada ne bi moglo zamijetiti kao antonimni par.

Razumijevanje suprotnosti često ovisi o dobi, spolu te društvenim i kulturnim okolnostima (*ibid.*). Tako će naprimjer izvorni govornik hrvatskoga jezika za pridjev *njegovan* reći da mu je suprotan *zanemaren* ili *neuredan* (vrt ili sl.), dok će frizerka koja se svakodnevno susreće s kosom reći da su *njegovanu* suprotni leksemi *oštećen* ili *ispucalo* (ispucala, oštećena kosa).

Da bi se razjasnilo što sve može ulaziti u antonimne odnose, Dragičević nudi dva moguća kriterija koja mogu pomoći u njihovu određenju. Prvi, najjednostavniji je anketa u kojoj će ispitanici – izvorni govornici odgovoriti na pitanje što je suprotno danome leksemu (*ibid.*: 266). Ako svi govornici daju isti odgovor, antonim će biti „pravi“, a ako se odgovori razlikuju, teško će se utvrditi njegov antonim (npr. takva je riječ *čovjek* gdje ispitanici nemaju ujednačene odgovore: *Bog, životinja, žena, nečovjek* itd.) (*ibid.*). Drugi je pokazatelj „prave“ antonimije semantički suodnos dvaju antonima: ako je negacija jednoga antonima ravna potvrđivanju drugoga, onda je riječ o pravim antonimima (*ibid.*).⁶ Kada govori o pravoj antonimiji, Dragičević u obzir uzima samo one slučajeve kada se leksemima suprotstavljaju osnovna značenja, dok za sve ostale piše da je riječ o nepravoj antonimiji ili kvaziantonimiji (*ibid.*).

⁶ Više riječi o semantičkom suodnosu bit će u odjeljku o konvencionalnim antonimima.

4. KLASIFIKACIJA ANTONIMA

4.1. Najopćenitija razina podjele

Najopćenitija razina podjele podrazumijeva kolektivne i kontekstualne antonime te kvaziantonime. Općejezični (kolektivni) antonimi prihvaćeni su i prepoznatljivi na razini jezične norme (Šarić 2007: 89) (npr. *lijep – ružan, visok – nizak, crn – bijel*). Nasuprot njima postoje i kontekstualni⁷ antonimi koji se ostvaruju na razini individualne jezične uporabe (*ibid.*). Primjer je takve vrste antonimije antonimni par *vuk – ovca* gdje vuk predstavlja ‘iskusnu i opasnu osobu’, a ovca ‘naivnu i bezazlenu’ (Dragičević 2007: 267). Bez konteksta govornici te lekseme ne bi poimali kao suprotne. Treća je skupina antonima dvojbena te se odnosi na tzv. prividne antonime nazvane još i kvaziantonimima (Šarić 2007: 80). Dragičević (2007: 267) navodi da je riječ o suprotstavljanju primarnih značenja jednog leksema sa sekundarnim značenjima drugoga leksema. U takvu su odnosu pridjevi *suh* i *sirov* koji se suprotstavljaju samo kada se odnose naprimjer na drvo (*ibid.*). Primarno je značenje leksema *sirov* ‘neprerađen’, a vlažnost je „samo ponekad manifestacija neprerađenosti“ (*ibid.*). Razumijevanje takve vrste antonimije također je nemoguće bez konteksta.

4.2. Strukturna klasifikacija

Strukturna klasifikacija antonima obuhvaća raznokorijenske (*istina – laž*) i istokorijenske antonime (*moćan – nemoćan*) te enantiosemitiju.

4.2.1. Raznokorijenski antonimi

Raznokorijenska je antonimija češća od istokorijenske te je posebno zastupljena u imenica, glagola, pridjeva i priloga (Šarić 2007: 83–84). U mnogim su jezicima antonimne riječi morfološki nepovezane. Budući da im morfološka nepovezanost „na neki način povećava

⁷ Dragičević (2007: 267–268) kontekstualne antonime svrstava u skupinu kvaziantonima. Autorica razlikuje prave i neprave antonime koje još naziva kvaziantonimima. U prave antonime ubraja one kojima se suprotstavljaju primarna značenja (za koje nije potreban kontekst), dok za neprave navodi dvije mogućnosti: jedna je suprotstavljanje primarnih značenja jednoga leksema te sekundarnih značenja drugoga (ono što će se odnositi na kvaziantonime u užemu smislu), a druga je suprotstavljanje samo sekundarnih značenja dvaju leksema (kontekstualni antonimi).

različnost ili razdvajanje dvaju polova“ (Lyons 1977: 277), neki ih lingvisti zbog toga nazivaju „pravim“ antonimima (*lijep – ružan, dobro – loše*) (Šarić 1992: 183), dok drugi uopće ne prihvaćaju morfološki povezane antonime kao antonime. Na tom tragu Simeon u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* pod natuknicom „antonim“ (1969: 81) piše da „za antonimiju nije dosta da su riječi suprotne po značenju, već trebaju biti i različitih korijena“. Također tvrdi da su afiksadni antonimi koji se tvore negiranjem određenog leksema „najprimitivniji antonimi“ (*istina – neistina*) (*ibid.*), ali sve dok takvi „primitivni“ antonimi mogu konkurirati raznokorijenskim u jezičnoj uporabi, trebalo bi ih se držati ravnopravnima.⁸

4.2.2. Istokorijenski antonimi

Istokorijenski se antonimi mogu dobiti slaganjem (*dobronamjeran – zlonamjeran, jednostranački – višestранаčki*), izvođenjem (*dolaziti – odlaziti*) ili kombiniranjem tih dvaju postupaka⁹ (Šipka 1989: 140). Budući da su od svih afiksadnih morfema koji sudjeluju u stvaranju antonimnih odnosa daleko najproduktivniji prefiksi (a izvođenje češći tvorbeni način od slaganja), u ovome će se poglavlju govoriti samo o njima.

Šarić (2007: 85–87) piše kako najvećim brojem međusobno suprotstavljenih prefikasa raspolažu istokorijenski glagolski antonimi te donosi pregled njihovih karakterističnih shema:

u- : *iz-* (*ulaziti – izlaziti*)

u- : *od-* (*unijeti – odnijeti*)

uz- : *s-* (*uzletjeti – sletjeti*)

za- : *od-* (*zavezati – odvezati*)

za- : *raz-* (*zatvoriti – rastvoriti*)

za- : *iz-* (*zakopati – iskopati*)

nedo- : *pre-* (*nedorasti – prerasti*)

do- : *od-* (*doseliti se – odseliti se*)

⁸ I. Grickat (1961–1962b: 119) piše da bi „pitanje antonimije moralo biti izvan takvih strukturnih uvjetovanja“ te da „etimološki srodne riječi nisu dobri antonimi za stilista“, ali da za lingvistu mogu biti.

⁹ Taj je način znatno rjeđi, pa se o njemu ovdje neće govoriti.

od- : *na-* (*odviknuti se – naviknuti se*)

pri- : *od-* (*prilijepiti – odlijepiti*)

raz- : *s-, sa-* (*razjediniti – sjediniti*)

raz- : *ob-* (*rasteretiti – opteretiti*)

raz- : *o-* (*raskružiti – okružiti*)

\emptyset : *raz-* (*formirati – rasformirati*)

\emptyset : *de-* (*mobilizirati – demobilizirati*)

s- : *na-* (*svući – navući*)

s- : *o-* (*svući – obući*)

Istokorijenska pridjevska antonimija najčešće se zasniva na suprotstavljanju neprefigirane riječi i riječi sa sljedećim prefiksima (*ibid.*: 87–94):

a- (*socijalan – asocijalan*)

ab- (*normalan – abnormalan*)

anti- (*državni – antidržavni*)

bez- (*gotovinski – bezgotovinski*)

dis- (*kontinuiran – diskontinuiran*)

i- (*racionalan – iracionalan*)

protu- (*požarni – protupožarni*)

kontra- (*revolucionaran – kontrarevolucionaran*)

ne- (*istinit – neistinit*)

vrhu- (*naravan – vrhunaravan*)

Osim toga, mogu se suprotstavljati i dvije prefigirane riječi (*ibid.*):

pro- : *anti-* (*provladin – antivladin*)

a- : *hiper-* (*amoralan – hipermoralan*)

do- : *po-* (*doratni – poslijeratni*)

do- : *poslije-* (*doratni – poslijeratni*)

iznad- : *ispod-* (*iznadprosječan – ispodprosječan*)

niz- : *uz-* (*nizvodan – uzvodan*)

po- : *pred-* (*poratni – predratni*)

poslije- : *pred-* (*poslijeratni – predratni*)

post- : *pred-* (*postinfarktini – predinfarktini*)

pre- : *ne-* (*prelijep – nelijep*)

prije- : *poslije-* (*prijeratni – poslijeratni*)

unutar- : *izvan-* (*unutarstranački – izvanstranački*)

Istokorijenska imenička antonimija uglavnom je odraz istokorijenske antonimije u glagola i pridjeva (*ibid.*: 84):

u- : *iz-* (*uvoz – izvoz*)

za- : *raz-* (*zatvaranje – rastvaranje*)

od- : *za-* (*otključavanje – zaključavanje*)

raz- : *s-* (*razjedinjenje – sjedinjenje*)

ø- : *de-* (*mobilizacija – demobilizacija*)

ø- : *ne-* (*izvjesnost – neizvjesnost*)

ø- : *bez-* (*korisnost – beskorisnost*)

„Neodražena“, iskonska antonimija nešto je rjeđa (*ibid.*: 85):

ø- : *kontra-* (*revolucija – kontrarevolucija*)

ø- : *anti-* (*teza – antiteza*)

ø- : *ne-* (*pravda – nepravda*)

ø- : *bez-* (*smrtnost – besmrtnost*)

ø- : *protu-* (*djelovanje – protudjelovanje*)

4.2.3. Enantioseemija¹⁰

Ne samo da jedan leksem može imati više značenja i zahvaljujući tomu sudjelovati u većem broju antonimnih odnosa, već taj jedan leksem može unutar svoje polisemantičke strukture imati dva potpuno suprotstavljena značenja. Kontekst je u velikoj mjeri taj koji uvjetuje postojanje suprotnih značenja iste riječi (Šarić 2007: 118). Suprotstavljanje dvaju značenja jednoga leksema u kontekstu se otkriva pomoću međusobno kontrarnih leksičkih i sintaktičkih sredstava u jeziku uz koje stoje (*posuditi od koga / posuditi komu*) (*ibid.*). Sam glagol *posuditi* izvan konteksta ne indicira postojanje međusobno suprotstavljenih značenja, dočim se njegovom upotrebom u kontekstu konkretiziraju dva suprotstavljena značenja.

Enantioseemija se katkada razmatra i kao poseban vid homonimije, onda kada se dvama homonimima različita značenja mogu odrediti kao oprečna, naprimjer imenica *muk* kao 'intenzivno glasanje goveda' i *muk* 'potpuna, posvudašnja tišina' (*ibid.*). Enantioseemija je različito rasprostranjena u različitim jezicima i dijalektima. Danas glagol *vonjati* uglavnom znači 'neugodno mirisati, zaudarati', dok u nekim hrvatskim govorima u Dalmatinskoj zagori znači 'ugodno mirisati' (*ibid.*).

Mnogi su autori raspravljali treba li se enantioseemija shvaćati kao vrsta antonimije. V. A. Ivanova (1982: 24–25, prema Dragičević 2007: 270) ne priznaje ju kao vid antonimije, već tvrdi da je enantioseemija rezultat homonimije ili polisemije. Sličnog je mišljenja i I. Klajn (P. Ivić *et al.* 1991: 187, prema Dragičević 2007: 271), koji piše da je neprihvatljivo da jedan leksem može imati dva suprotstavljena značenja dok L. A. Novikov (1973, Dragičević 2007: 270) potvrđuje da je enantioseemija vrsta antonimije, iako se za nju ne može reći da je oblik prave antonimije jer se pod tim pojmom podrazumijeva suprotstavljenost značenja dvaju leksema.

4.3. Klasifikacija antonima prema naravi značenjske opreke

Osnovna je zadaća ove klasifikacije „pronalaženje veza među unutarnjim, semantičkim svojstvima antonimnih riječi koje mogu odrediti njihovu pripadnost određenoj vrsti“ (Šarić 2007: 97). Prema naravi značenjske opreke antonime je moguće razdijeliti na konverzivne, vektorne, kvalitativne, koordinacijske i komplementarne.

¹⁰ Prema nekim autorima „unutarnja antonimija“, „antagoseemija“, „antagominija“, „heteroseemija“ (M. Šipka 2002, prema Dragičević 2007: 270).

4.3.1. Komplementarni antonimi

Budući da je „binarno protivljenje jedno od najvažnijih načela upravljanja jezikom“ (Lyons 1997: 271), krenut će se od „binarnih“ i „ne-binarnih“ kontrasta. Pri razlučivanju binarnih od ne-binarnih antonima jedino što je relevantno jest dijele li oni kakvu konceptualnu domenu na dva dijela, iscrpljujući tako cijelu domenu, ili među dvjema krajnostima postoji i srednji član. Prva vrsta nazvana je komplementarnim antonimima. Prema Šarić (2007: 113) „bit je komplementarnosti u činjenici da se dva logički suprotstavljena značenja koja imaju određeno polje svoga sadržajnoga prostiranja dopunjuju do točke potpuna obuhvaćanja kakva svojstva ili odnosa“. Između njih ne postoji srednji član pa sve što ne pripada jednomu, mora nužno pripadati drugomu članu antonimmoga para, ili, drugim riječima, negacija prvoga znači potvrđivanje drugoga. Primjeri su takva odnosa parovi *istina – laž*, *živ – mrtav*, *oženjen – neoženjen*, *prisutan – odsutan*, *muško – žensko* itd.

4.3.2. Kvalitativni antonimi

Komplementarnim (binarnim) antonimima suprotni su kvalitativni (stupnjeviti) antonimi. Kao što je već navedeno, između kvalitativnih antonima moguć je treći član zbog toga što oni predstavljaju dvije krajnosti – minimalan i maksimalan stupanj kakva svojstva. Kao primjer te vrste antonima u literaturi se najčešće navode pridjevi *vruć* i *leden* (ili *topao – hladan*, *vruć – hladan*) između kojih postoji cijeli niz vrijednosti „vruć – vreo – topao – mlak – prohladan – hladan – studen – mrzao – leden“ (Menac 1988: 115). Njima se iskazuje kakvoća koja je nastala kao „postupan prijelaz uzrokovan postupnim negacijama od proturječnih i nedostatno sadržajno definiranih pojmova ka krajnjim, suprotnim: vreo; ne-vreo, topao; ne-topao, prohladan; ne-prohladan, hladan“¹¹ (Šarić 2007: 107). Kvalitativni su antonimi najuočljiviji u opisima fizičkih kvaliteta, svojstava i sastojaka predmeta (*visok – nizak*); količine čega, poretka predmeta i pojava u vremenu (*nov – star*); pojava u prirodi i vremenskih prilika (*vedro – oblačno*); fizičkih svojstava čovjeka (*slab – jak*) te opisima karaktera i ponašanja čovjeka (*pažljiv – grub*) (Šarić 2007: 110).

¹¹ Naprimjer od proturječnog para *dobar – ne-dobar* nastaje cijelo polje mogućih kvalitativnih antonima gdje je jedino sigurno da *dobar* ne može biti *ne-dobar*. *Ne-dobar* je onaj koji je i *loš* i *ni dobar ni loš*, *prosječan*, *osrednji* itd.

4.3.3. Konverzivni antonimi

Uz kvalitativne antonime, koje jedino i razumijeva pod pojmom antonimije, te komplementarne antonime, Lyons (1977) navodi i treću vrstu suprotnosti – konverziju. Pod tim se pojmom razumijeva „obratnost iskaza, operacija pri kojoj antecedent mijenja mjesto s konzekventom“ (Šarić 2007: 100). Konverzivni (obratni) antonimi iskazuju isti odnos ili radnju sa suprotnih stajališta. Tako konverzivna rečenica označava isto što i ishodišna, samo što su se u njoj promijenila mjesta rečeničnih dijelova, što se može prikazati jednostavnom formulom (*ibid.*):

$$R(x, y) - R^{-1}(y, x)$$

Primjeri su konverzivnih rečenica *Dinamo je pobijedio Hajduk / Hajduk je izgubio od Dinama*. U navedenim se rečenicama pretpostavlja nuždan uvjet: antonimi se moraju odnositi na dva subjekta koja sudjeluju u istoj situaciji (*ibid.*: 102). Neki su od primjera konverzivnih antonima: *kupiti – prodati, gospodar – sluga, podstanar – stanodavac, roditelj – dijete, uzeti – dati* i dr.

4.3.4. Vektorni antonimi

Vektorni antonimi iskazuju „suprotnu usmjerenost radnje, svojstva, obilježja“ (Mihaljević i Šarić 1994: 227). Za razliku od konverzivnih antonima, vektorni se antonimi ne odnose na istu radnju iz različitih gledišta, već na dvije suprotno usmjerene radnje (*ulaziti – izlaziti, počinjati – prestajati, približavati se – udaljavati se, debljati se – mršavjeti* itd.). Najbrojniji su glagolski vektorni antonimi koje Šarić (2007: 104–105) razvrstava u nekoliko kategorija: prirodne pojave (*izlaziti – zalaziti, smrkavati se – svitati*); podizanje, spuštanje i promjena položaja, mjesta predmeta u prostoru (*polaziti – dolaziti, uzlijetati – slijetati*); konkretna djelovanja različite vrste koja se očituju kao uveličavanje – umanjivanje, spajanje – odvajanje, spuštanje – podizanje, sjedinjenje – razjedinjenje itd. (*skrivati – otkrivati, rađati se – umirati*); promjena čovjekova fizičkoga stanja (*obolijevati – ozdravljati*); osjećaji, volja, intelektualni procesi (*zaljubljivati se – odljubljivati se*); odnos čovjeka i društva (*zatvarati – oslobađati*). Osim glagolskih postoje i pridjevski (*ustavni – protuustavni*), imenički (*napad – protunapad*), priložni (*uzbrdo – nizbrdo*) te prijedložni vektorni antonimi (*u kuću – iz kuće*) (*ibid.*: 103).

4.3.5. Koordinacijski antonimi

Posljednju skupinu čine koordinacijski antonimi koji označuju „položaj u prostoru i vremenu, koordinate prostora (*svugdje – nigdje*), vremena (*uvijek – nikad*) i apstraktne količine (*svi – nitko*) u odnosu na određenu točku gledišta“ (*ibid.*: 111). Takve riječi „stvaraju ograničene sustave s predvidljivim brojem riječi: *gornji – donji (gore – dolje), prednji – stražnji, lijevi – desni (lijevo – desno), prošli – budući [itd.]*“ (*ibid.*: 111–112). Između svakoga para moguć je srednji član (*prošli – sadašnji – budući* ili *prednji – srednji – stražnji*), zbog čega koordinacijske antonime možemo shvatiti dijelom kao stupnjevite. Osim toga svojstvena im je i zatvorenost u cikluse (*proljeće – ljeto – jesen – zima*) (Mihaljević i Šarić 1994: 228).

5. KONVENCIONALNI I KONTEKSTUALNI ANTONIMI

Premda je antonimija shvaćena kao jedinstvena u odnosu prema ostalim leksičko-semantičkim odnosima zbog toga što zahtijeva odnos „jedan na jedan“ (Jones *et al.* 2012: 1), pokazat će se da ona nije uvijek tako „savršena“ te da postoje antonimi koji će se uvijek pojavljivati u istome „sastavu“ i antonimi koji će ovisno o kontekstu zahtijevati različite parnjake. Njezina se simetričnost očituje u pokušaju da se za jednu riječ u jeziku pronade i jedan njezin antonim, npr. glagolu *imati* suprotan je glagol *nemati*, što za sinonimiju ne vrijedi jer ona podrazumijeva pronalaženje riječi istoga ili sličnoga sadržaja te se nerijetko za traženu riječ može osmisliti čitav niz riječi istoga ili sličnoga značenja (npr. *imati – posjedovati – steći – dobiti* itd.). Ta binarnost antonimije ukazuje na to da je antonimija „najbolji i najsavršeniji“ leksičko-semantički odnos (*ibid.*), ali ne mogu se isključiti i ostale vrste antonima koji se ne zasnivaju na binarnim oprekama.

Njezinu „savršenost“ narušavaju različiti primjeri antonimnih parova u višedimenzionalnim semantičkim poljima, kao što su naprimjer emocije (*sretan – tužan, nesretan, jadan, neispunjen, ljut...*) ili okusi (*slatko – ljuto, gorko*) (*ibid.*). Konvencionalnost antonima ovisi o mnogočemu. Pojam konvencionalnosti teško je odrediti, ali je jasno sljedeće: što je manje mogućih različitih odgovora na podražajnu riječ, par je konvencionalniji, odnosno prototipniji. Konvencionalni antonimni par sasvim se sigurno pojavljuje u širem rasponu konteksta te zahtijeva uzajamnost odnosa (Jones *et al.* 2007: 131). Dakle jedan će parnjak uvijek zahtijevati drugi kao antonim i obratno. Izvorni govornici takve, „dobre“ i „prototipne“ antonime intuitivno prepoznaju (*ibid.*) i uglavnom se ne dvoume oko određivanja takvih antonima. Relevantnim bi se pokazateljem, do neke mjere, moglo uzeti u obzir ono što Dragičević (2007) naziva semantičkim suodnosom. Semantički se suodnos ispituje pokušajem definiranja jednog antonima drugim tako da se taj drugi zaniječe (Dragičević 2007: 267). Tako bi se pridjev *istinit* definirao kao ‘onaj koji nije lažan’, a isto vrijedi i u obrnutom slučaju. Međutim u tom slučaju *istinit* ne bi nužno zahtijevao leksem *lažan* jer bi određeni ispitanik mogao reći da je *istinitom* suprotan *neistinit*. Pojam konvencionalnosti, odnosno kanoničnosti podrazumijeva da je antonimni par naučen (Jones *et al.* 2007: 131) i ukorijenjen u svijesti govornika (Paradis *et al.* 2009: 381).

Herrmann *et al.* (1986: 134–135, prema Paradis *et al.* 2009: 385) odredili su četiri uvjeta koja antonimni par mora zadovoljavati da bi bio dobar i prototipan. Prvi je pokazatelj prototipnosti jasnoća dimenzija na kojima se temelje parovi jer što je jasniji odnos, to je i bolje povezivanje antonima te se za primjer navode dva antonimna para, *dobro – zlo* i *sveto – zlo*, gdje je dimenzija dobrote očekivanija i jasnija od dimenzije moralne ispravnosti kada se određuje antonim

leksemu *zlo* (Paradis *et al.* 2009: 385). Zatim dimenzija mora biti pretežno denotativna, a ne konotativna (*ibid.*), što znači da bi pridjevu *hrabar* bolji antonim bio *plašljiv* nego *kukavica* ('onaj koji se boji'). Posljednja se dva uvjeta odnose na položaj značenja riječi. Naime, da bi antonimi bili prototipni, trebaju zauzeti suprotne strane neke dimenzije (*ibid.*), naprimjer *toplo* – *hladno*, a ne *toplo* – *vruće* ili *ledeno* – *prohladno* i sl. Osim toga udaljenost od sredine dimenzije trebaju biti jednake veličine (*ibid.*). Prema tome bolji bi antonimi bili *toplo* – *hladno* ili *vruće* – *ledeno* od parova *toplo* – *ledeno* ili *vruće* – *hladno*.¹²

Neki su se autori bavili pitanjem mogu li antonimi biti riječi koje su međusobno suprotne samo u određenom kontekstu. I. Grickat (1961–1962a: 88, prema Dragičević 2007: 265) navodi da bi „antonimija u lingvističkom smislu trebala biti očišćena od svih takvih slučajnih nanosa“. Slično tomu L. A. Novikov (1973: 18 prema Dragičević 2007: 265) piše da se „antonimija mora zasnivati na iskustvu cjelokupnog jezičnog kolektiva, a ne samo pojedinih društvenih skupina“ te da „mora biti određena kao najopćenitije suprotstavljanje riječi za sve govornike danoga jezika“. Takvo se poimanje kontekstualnih antonima razilazi s idejom leksičkoga značenja kao „odnosa relevantnoga dijela ukupnoga značenja potencijala riječi i njezina ostvaraja u kontekstu“ (Paradis 2010: 8). Samim time može se zaključiti da će antonimi u kontekstu funkcionirati životnije i neobičnije te da će se u antonimnome odnosu katkada naći riječi koje se, izdvojene iz konteksta, uopće ne bi mogle dovesti u bilo kakav odnos, pa ni antonimni (Šarić 2007: 122). Takvi se antonimi mogu pronaći naprimjer u književnoumjetničkim tekstovima:

Umjesto *učenika* dobih *majmuna*. Umjesto *đaka* što ide svojim putem dobih *sjenu* koja me parodira. Umjesto *pjesnika* dovedoh na Parnas *papigu* koja je kriještala kao jeka moje vlastite riječi, kao travestija moje duše. (Antun Gustav Matoš SD, sv. XII, str. 255)

Izvan konteksta *učenik* 'onaj koji uči, polazi školu' i *majmun* 'čovjekoliki sisavac' ne bi funkcionirali kao suprotnosti, ali postavljene u konkretan kontekst te pomakom imenice *majmun* iz doslovnoga značenja prema prenesenu i pejorativnu 'onaj koji oponaša koga ili što kao majmun; glup čovjek', imenice *učenik* i *majmun* razumjet će se kao antonimi. Isto tako imenice *đak* i *sjena* ili *pjesnik* i *papiga* nikada nitko ne bi svrstao među općejezične antonime, dok se u navedenim rečenicama lako prepoznaju kao dva suprotstavljena pojma.

¹² Ako pretpostavimo da su *vruće* i *ledeno* krajnje vrijednosti oznaka temperature te da niz ide otprilike ovako: *vruće* – *toplo* – *mlako* – *hladno* – *ledeno*.

6. OPIS ISTRAŽIVANJA

Cilj ovoga anketnog istraživanja bio je ispitati koje antonime u jeziku izvorni govornici doživljavaju kao „čvrsto povezane“ i naučene, a za koje bi se svi mogli složiti da su razumljivi tek u kontekstu i da nastaju „slučajno“. U istraživanju je sudjelovalo 50 ispitanika u dobi od 18 do 60 godina iz cijele Hrvatske koji su za 30 podražajnih riječi trebali napisati sve antonime koji im padnu na pamet. Za podražajne riječi izabrala sam nekoliko primjera za koje sam očekivala jednake reakcije svih ispitanika. To su leksemi: *dan, dobro, toplo i Dinamo*. Najviše je podražajnih riječi polisemno (*gadan, sjajan, star, navijati, ugodan, niknuti, glava, slobodan, mutan, depresija, poplava, super, vedar, legenda, žrtva, nedokazan, propasti, mrak i volja*), no da ne bude naglasak samo na jednoznačnosti i višeznačnosti leksema, uzeti su i neki jednoznačni leksemi koji mogu, ovisno o kontekstu, ulaziti u antonimijske odnose s različitim leksemima (*brzo, mirno, raspoložen, poštenjak, polupun, otac i neženja*).

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovome poglavlju donose se rezultati istraživanja na kojima će se temeljiti analiza antonimnih odnosa u hrvatskome jeziku. Najprije se navode podražajne riječi istaknute podebljanim slovima, a potom riječi-reakcije poredane po frekventnosti – od one s najviše reakcija do one s najmanje reakcija.

1. **dan** noć (50), mrak (11), tama (3), tjedan (2), tmina (1)
2. **brzo** sporo (50), polako (13), lagano (8), polagano (6), tromo (4)
3. **mirno** nemirno (26), glasno (10), uzburkano (7), bučno (6), valovito (4), živahno (4), uznemireno (3), divlje (3), nestašno (2), veselo (2), plaho (1), panično (1),
4. **gadan** lijep (19), fin (15), ukusan (7), dobar (4), sladak (3), uglađen (2), drag (2), divan (2), krasan (2), uljudan (2), zgodan (2), mio (1), naočit (1), prekrasan (1), ljubazan (1), srdačan (1)
5. **raspoložen** neraspoložen (38), tužan (12), ljut (9), mrzovoljan (6), žalostan (3), depresivan (3), tmuran (2), bezvoljan (1), mrk (1), srdit (1), pokisao (1), snužden (1)
6. **poštenjak** lopov (13), varalica (12), nepoštenjak (8), prevarant (7), kradljivac (4), pokvarenjak (4), muljator (2), mutikaša (1), žmukljaroš (1)
7. **dobro** loše (50), zlo (10)
8. **sjajan** mat (13), loš (11), mutan (10), taman (5), prljav (4), grozan (4), bezvrijedan (3), nikakav (3), mračan (1), siv (1), običan (1), bezvezan (1), beznačajan (1), tmuran (1), prašnjav (1), neuspješan (1), ispran (1), katastrofalan (1)
9. **star** mlad (50), nov (12), moderan (5), svjež (1), nezreo (1), balav (1), zelen (1)
10. **toplo** hladno (50), ledeno (8), mrzlo (5)
11. **navijati** odvijati (14), zviždati (6), sputavati (2), rugati se (2), ignorirati (1), stišavati (1), huškati (1)
12. **ugodan** neugodan (38), neotesan (3), krut (2), bezobrazan (2), hladan (1), drzak (1), strašan (1), odbojan (1), iritantan (1), grub (1), nametljiv (1)
13. **niknuti** uvenuti (25), sagnjiti (5), strunuti (5), osušiti se (3), propasti (3), nestati (3), posaditi (2), ukopati (1), raspasti se (1), proći (1), usahnuti (1), istruliti (1), prestati (1), iščeznuti (1)
14. **polupun** poluprazan (24), prazan (8), pun (7), cio (7), čitav (3), kompletan (2), cjelovit (1)
15. **glava** noge (38), rep (16), pismo (7), peta (5), trup (3), stopalo (1), guzica (1)

- 16. slobodan** zauzet (42), zatvoren (12), zarobljen (4), zatočen (3), oženjen (2), radni (2), okovan (1), neprohodan (1), zaposlen (1)
- 17. mutan** bistar (41), čist (15), pošten (2), iskren (1)
- 18. otac** majka (46), sin (8), kći (3), očuh (3)
- 19. depresija** sreća (17), euforija (11), veselje (9), manija (7), radost (6), entuzijazam (2), optimizam (2), ekstaza (1)
- 20. poplava** suša (41), požar (5), vrućina (1), vatra (1), žega (1)
- 21. super** loše (29), grozan (10), katastrofalan (6), nikakav (3), jadan (2), očajan (2), prosječan (1)
- 22. vedar** tmuran (21), neraspoložen (10), kišovit (9), mrk (7), sjetan (3), mračan (2), pokisnuo (1), natmuren (1)
- 23. legenda** budala (6), istina (5), nitko i ništa (5), kreten (3), propalica (2), ološ (2), probisvijet (2), povijest (2), stvarnost (2), glupan (1)
- 24. žrtva** nasilnik (8), počinitelj (8), mučitelj (8), ubojica (8), predator (2), agresor (2), živ (2), kradljivac (1), prijestupnik (1), junak (1), zlostavljač (1), krvnik (1)
- 25. neženja** oženjen (30), mladoženja (9), ženik (7), muž (7), suprug (4), mladenac (3), dečko (1), udovac (1)
- 26. nedokazan** dokazan (33), razuman (11), poslušan (9), pametan (2), bistar (2), stvaran (1), naivan (1), potvrđen (1)
- 27. propasti** uspjeti (20), uzdignuti se (12), napredovati (4), dignuti se (3), podići se (3), popeti se (3), obogatiti se (3), uspeti se (3), proći (2), ustati (1), isplivati (1)
- 28. mrak** dan (29), svjetlo (25), sunce (3) bezvezan (1)
- 29. volja** nevolja (17), lijenost (10), bezvolja (6), nezainteresiranost (3), dosada (2), apatija (2)
- 30. Dinamo Hajduk** (50)

8. ANALIZA DOBIVENIH REZULTATA

Premda se za svaki leksem očekivalo da će u primarnome značenju imati „bolji“ antonim, imenica *dan* najviše je ujednačenih odgovora imala u sekundarnome značenju ‘vrijeme od izlaska do zalaska Sunca; doba, vrijeme’¹³ te je njezin najbolji antonim nedvojbeno imenica *noć* čije je primarno značenje ‘vrijeme tame od potpunog zalaska Sunca do sljedećeg izlaska’. Te su dvije imenice u koordinacijskome antonimnom odnosu i zajedno obuhvaćaju u cijelosti primarno značenje imenice *dan* ‘vrijeme potrebno da se nebesko tijelo okrene oko svoje osi’, zbog čega ono i nije dalo plodnije rezultate jer ne postoji u jeziku jedan konvencionalan antonim takvu značenju. Samo su dva ispitanika kao antonim navela imenicu *tjedan* (‘vrijeme od sedam uzastopnih dana brojeći od ponedjeljka do nedjelje’). Nekoliko je ispitanika navelo imenice koje su sinonimi imenici *noć*, npr. *mrak* (‘vrijeme tame od potpunog zalaska Sunca do sljedećeg izlaska’), *tama* (‘odsutnost, nepostojanje svjetla, stanje bez svjetla; mrak, tma’) te *tmina* (‘tama, mrak, pomrčina’). Da su *dan* i *noć* primjer prototipnoga antonimnog para, potvrđuje i činjenica da se oni osim u navedenim značenjima razlikuju još u značenjima ‘dan posvećen komu ili čemu’ i ‘večer posvećena određenim zbivanjima’.

Prilog *brzo* sa svojim primarnim značenjem ‘na brz način; hitro, naglo, odmah’ ulazi u kvalitativni tip suprotnosti sa svim dobivenim antonimima. Da mu je „najbolji“ antonim leksem *sporo* (‘polagano, bez brzine, tromo’), potvrdili su svi ispitanici. Od ostalih je odgovora najviše zastupljen prilog *polako* (‘bez žurbe, polagano, sporo, malo-pomalo’), a slijede prilozima *lagano* u sekundarnome značenju ‘bez žurbe; polagano’, *polagano* ‘polako, sporo, lagano, malo-pomalo’ i *tromo* ‘na trom način, usporeno, lijeno’. Prilog *brzo* kvalitativan je antonim svim navedenim leksemima zbog toga što između njih postoji srednji član, npr. *srednje brz, umjereno brz*.

Prilog *mirno* leksem je koji prema anketama ulazi u kvalitativne opozicijske odnose s cijelim mnoštvom leksema, a znači ‘s mirom, smireno, bez nervoze ili uzbuđenja, mirne savjesti’. Da mu je prefigurirani prilog *nemirno* u oba svoja značenja (‘uznemireno, nespokojno, uzbuđeno’ i ‘uzburkano’) najbolji antonim, potvrdilo je 26 ispitanika. Za sve je ostale dobivene antonime potrebno rekonstruirati kontekst u kojemu oni funkcioniraju kao antonim prilogu *mirno*. Iz toga slijedi da će leksem *glasno* u svome primarnome značenju ‘tako da se čuje; čujno’ biti značenjski suprotan prilogu *mirno* onda kada se odnosi na uznemirenost ili uzbuđenost koja se

¹³ Sva se značenja navode prema *Rječniku hrvatskoga jezika* (1991), *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (2015) i *Hrvatskome jezičnom portalu*.

očituje u pretjeranoj glasnoći. Isto vrijedi i za antonim *bučno* ('na bučan način, s bukom'). Prilog *uzburkano* suprotstavlja mu se u primarnome ('uznemireno na površini') te u sekundarnom i prenesenom značenju ('uznemireno, uzbuđeno, uskomešano'), no kako ta značenja nisu opisana u rječnicima, pretpostavlja se da nisu ni tako česta u uporabi, pa ni njihov odnos ne može biti konvencionalan. Prilog *valovito* ('u valovima, dižući valove') ima uže značenje od leksema *mirno* te se o njihovoj suprotnosti može govoriti samo kada je riječ o sintagmi *mirno more*. *Mirno* i *živahno* ('na živahan način, vrlo živo; bodro, čilo, veselo') najčešći su antonimi kada se govori o ponašanju djece, dakle i njima je u određenoj mjeri potreban kontekst. Rjeđi su navedeni antonimi: *divlje* ('na divlji način; grubo, surovo'), *nervozno* ('na nervozan način'), *nestašno* ('na nestašan način'), *panično* ('s panikom, na paničan način'), *veselo* (u sekundarnome značenju 'žustro, malo čvršće, brzo, agilno, snažnije') te *plaho*. Prilog *plaho* suprotan je leksemu *mirno* u sekundarnome značenju 'na plahovit način; naglo, žestoko' te se takvo značenje uglavnom odnosi na vidljivo ponašanje koje je produkt unutarnjega nemira, uznemirenosti. Primarno značenje priloga *plaho* 'na plah način; bojažljivo, plašljivo' može biti i antonim i sinonim zadanome leksemu. Antonim je kada je riječ o unutarnjim procesima te se tada suprotstavlja leksemu *mirno* u dimenziji smirenosti. No, takvo se bojažljivo unutarnje stanje može prenijeti na vanjsko ponašanje i kao izbjegavanje bilo čega, npr. sudjelovanja u kakvim igrama (kada je riječ o djeci) te za takvu djecu kažemo da su mirna, tj. nisu zaigrana.

Polisemni pridjev *gadan* „najbolji“ je antonim pronašao u primarnome značenju ('ružan, odvratn, neugledan, gnusan'). Naime, 19 je ispitanika kao antonim tome pridjevu navelo pridjev *lijep* koji je također svojim primarnim značenjem 'koji pruža ugodan estetski doživljaj, koji se sviđa oku' sudjelovao u tome kvalitativnom tipu suprotnosti. Znatno je manje odgovora pripalo pridjevima *divan* 'koji izaziva divljenje, izvanredan po dobrim i lijepim svojstvima', *krasan* 'vrlo lijep, sjajan, blistav, divan', *zgodan* u sekundarnome značenju 'lijep, naočit', *prekrasan* 'koji se ističe neobičnom ljepotom, krasotom' te pridjevu *mio* u sekundarnome značenju 'ugodan oku; ljubak, dražestan'. U sekundarnome značenju pridjev *gadan* ima više različitih riječi-reakcija, međutim te se reakcije pojavljuju ili svega nekoliko puta ili samo jednom, što znači da je ih je tek nekoliko ispitanika ili samo jedan ispitanik doživio kao antonime zadanome pridjevu. Kada se leksem *gadan* shvati kao 'opak, zao, pokvaren, nepošten', tada se on suprotstavlja pridjevima *dobar* u primarnome značenju 'koji je poželjnih osobina; koristan, valjan, pošten', *sladak* u sekundarnim značenjima '(pren.) ugodan', 'ljubak, umiljat, simpatičan' te 'pretjerano ljubazan', *uglađen* također u sekundarnome značenju 'koji

je lijepog ponašanja; otmjen, ljubazan, civiliziran', *drag* u sekundarnome značenju 'koji je mio, ljubak', *uljudan* 'dobro odgojen; pristojan, uglađen, učtiv', *naočit* 'koji pada u oči ljepotom stasa i lika', *mio* u primarnome značenju 'voljen, koji se voli; drag, umiljat', *ljubazan* 'koji je u ophođenju ugodan; srdačan, susretljiv' te *srdačan* u značenju 'ljubazan, susretljiv'. Leksem *gadan* može sudjelovati u kvalitativnome tipu suprotnosti i u značenju koje nije opisano u rječniku, a koje je relativno često u svakodnevnome govoru – 'lošeg okusa'. Ispitanici su naveli da su tome značenju suprotni pridjevi *fin* u sekundarnome ('ukusan'), *ukusan* u primarnome ('koji je ugodna okusa') te *sladak* također u primarnome značenju ('koji ima okus šećera ili meda').

Pridjev *raspoložen* u suprotnosti je s dobivenim odgovorima u sekundarnome značenju 'koji je u lijepu raspoloženju'. Najčešćim se odgovorom pokazao njegov prefigurirani antonim *neraspoložen* koji s njime ulazi u antonimni odnos samo u svome primarnome značenju 'koji nije raspoložen; neveseo, tužan'. Tim je pridjevom odgovorilo 38 ispitanika. Ostali su odgovori različiti oblici „neraspoloženja“. Od tih je antonima pridjev *tužan* bio najčešći odgovor, a suprotstavlja mu se samo u primarnome značenju 'koji je u stanju duševne klonulosti i nezadovoljstva, koji je obuzet tugom, žalostan'. Slijede pridjevi *ljut* (u sekundarnome značenju 'vrlo nezadovoljan; zlovoljan, srdit, gnjevan'), *mrzovoljan* ('koji je prožet mrzovoljom'), *žalostan* (u primarnome značenju 'koji je obuzet žalošću, koji osjeća žalost; ožalošćen'), *depresivan* (u primarnome značenju 'koji je u depresiji, kojim vlada depresija, koji je zahvaćen depresijom'), *tmuran* (u sekundarnome i prenesenome značenju 'ispunjen teškim mislima; sumoran, turoban'), *bezvoljan* ('koji je u stanju bez volje, koji se ne odlikuje voljom za bilo što; apatičan, beživotan'), *mrk* (u sekundarnome i prenesenome značenju 'koji je natmuren, smrknut'), *srdit* ('koji je obuzet srdžbom, koji očituje, iskazuje srdžbu'), *pokisao* (u sekundarnome prenesenom i ironičnom značenju 'snužden, sumoran' te *snužden* 'koji je potišten; neveseo, tužan'. Svi su navedeni odgovori samo jedna od manifestacija neraspoloženja te su svi oni kvalitativni antonimi pridjevu *neraspoložen*.

Slično je i s imenicom *poštenjak* ('onaj koji se odlikuje poštenjem; častan, valjan čovjek') za koju su ispitanici naveli mnoštvo različitih antonima, odnosno različitih oblika i naziva nepoštenja. Jedan je od oblika nepoštenja i sklonost krađi, pa je tako 13 ispitanika reklo da je *poštenjaku* suprotan *lopov* ('onaj koji krade, onaj koji to čini tajno i bez upotrebe sile; kradljivac, tat, varalica'). Jedan je ispitanik manje odgovorio imenicom *varalica* koja je suprotna početnoj imenici u svome primarnome značenju 'osoba koja vara'. U ovome slučaju imenica *nepoštenjak* koja je prefigurirani antonim imenice *poštenjak* nije njezina „najbolja“

suprotnost jer se u jeziku i ne koristi, pa njezino značenje nije ni opisano u rječnicima, već samo ponegdje stoji naznačeno da je oprečna imenici *poštenjak*. Ostali su antonimi uglavnom samo sinonimi navedenih odgovora: *prevarant* (*razg.* ‘varalica’), *kradljivac* (‘onaj koji krade; lopov, tat’), *pokvarenjak* (‘nečasna, pokvarena osoba, ona koja je poznata po nečasnim postupcima’), *muljator* (*razg. pejor.* ‘onaj koji se bavi kojekakvim poslovima i djelatnostima, uglavnom tražeći laku zaradu bez ozbiljnijih napora i potrebnih znanja’), *žmukljaroš* (u rječniku je naveden samo žargonizam *žmukljar* u značenju ‘onaj koji se voli snalaziti i pribaviti neku korist na nedopušten način’) i *mutikaša* (‘onaj ili ona koja pravi smutnju, koji se bavi kakvim sumnjivim i nelegalnim poslovima’).

Prilozi *dobro* i *loše* nedvojbeno su primjer konvencionalna antonimnog para, što su potvrdile i ankete u kojima su svi ispitanici na značenje ‘kako treba; potpuno, pravo’ odgovorili njemu kvalitativnim antonimom *loše* (‘slabo, krivo, zlo, nevaljalo, pokvareno’). Osim što su ujednačeni odgovori pokazali da su ta dva antonima u čvrstome antonimnom odnosu, ukazali su i na to da izvorni govornici taj leksem primarno shvaćaju kao prilog. Samo je nekoliko ispitanika odgovorilo leksemom *zlo* koji se leksemu *dobro* suprotstavlja u dvama slučajevima: prilog – prilog (‘kako treba; potpuno, pravo’ – ‘kako ne treba’) i imenica – imenica (u značenjima ‘dobrobit’ – ‘loš, ružan čin, ružno djelo, loša ideja’). U svim je navedenim slučajevima riječ o kvalitativnoj suprotnosti.

Prema rezultatima ankete pridjev *sjajan* ulazi u kvalitativan antonimni odnos s 18 pridjeva. Najbolji je antonim pronašao u primarnome značenju ‘koji sija, koji odaje jaku svjetlost, pun svjetlosti, blještav’. Najviše je ispitanika, njih 13, odgovorilo pridjevom *mat* (‘bez sjaja; zagasit, mutan’). Nešto manje ispitanika kao antonim je navelo pridjev *mutan* koji u primarnome značenju ‘neproziran, nedovoljno proziran ili bistar prema onome kakav se očekuje da bude’ ulazi u antonimni odnos s podražajnim pridjevom. Manje je ispitanika kao antonime navodilo sljedeće pridjeve: *taman* (u primarnim značenjima ‘koji je bez svjetla; mračan’ i ‘koji je zatvorene boje ili nijanse; mrk, crn’), *prljav* (također u primarnome značenju ‘koji na sebi ima mrlja; nečist, uprljan’), *prašnjav* (‘koji je prekriven prašinom, pun prašine, u prašini’), *mračan* (u primarnome značenju ‘koji je bez svjetla; taman’), *tmuran* (u primarnome značenju ‘koji nema dovoljno svjetla; mračan, taman’), *ispran* (‘koji je od pranja izgubio prvobitnu boju’) i *siv* (u primarnome značenju ‘koji je boje pepela; pepeljast’). Osim što ulazi u antonimni odnos u primarnome značenju s podražajnim pridjevom, pridjev *siv* i u sekundarnome značenju (‘koji je suviše bezličan; bezbojan, neodređen, bezizražajan’) antoniman je pridjevu *sjajan* (također u sekundarnome značenju ‘koji se ističe kakvoćom, koji je velike vrijednosti; izvrstan,

odličan'). U tom su značenju pridjevu *sjajan* antonimni i ovi pridjevi: *loš* (u primarnome značenju 'koji je slabe kvalitete, koji ima malu ili nikakvu vrijednost'), *grozan* ('koji izaziva grozu; strašan, užasan, jeziv'), *bezvrijedan* (u primarnome značenju 'koji nema vrijednost; beznačajan'), *nikakav* (u sekundarnome značenju 'loš, slab, bezvrijedan, loše kvalitete'), *običan* (u primarnome značenju 'koji se ničim ne ističe, koji nema izrazitog obilježja, najrašireniji'), *bezvezan* ('kome nedostaje veza s okolinom, unutrašnja veza, smisao; nepovezan s onim sa čim bi morao biti povezan; besmislen'), *beznačajan* ('koji nema značenja, koji ne znači mnogo po vrijednosti, koji nema važnosti; koji nema značaja, karaktera'), *neuspješan* ('koji nema uspjeha ili ne postiže znatnije uspjehe'), *katastrofalan* (u sekundarnome značenju 'koji je krajnje neuspješan; porazan').

Premda je leksem s raspršenom polisemantičkom strukturom, za pridjev *star* gotovo su svi ispitanici odgovorili istim leksemom – *mlad*. Razlog je tomu to što se ta dva pridjeva kvalitativno suprotstavljaju u svojim primarnim značenjima ('koji je u kasnoj životnoj dobi, koji je doživio mnogo godina' – 'koji nije proživio mnogo vremena, koji je u prvoj dobi života'). S tim primarnim značenjem pridjev *star* također ulazi u antonimni odnos s pridjevima *nezreo* ('koji nije odrastao'), *balav* (u sekundarnome značenju, pejorativno 'koji je mlad i neiskus, nezreo, zelen') i *zelen* (u prenesenome značenju 'mlad, neiskus, neodrastao'. U sekundarnim je značenjima 'koji je bio u prošlosti, koji potječe iz prošlosti; nekadašnji, raniji, prošli', 'koji postoji odavna' i 'koji je ustaljen i dobro poznat' suprotan pridjevu *svjež* u primarnome ('koji je nedavno dobiven ili pripremljen') i sekundarnim značenjima (*pren.* 'dobro držeći, čio, krepak' i *pren.* 'originalan'). U značenju 'koji po osobinama, nazorima i sl. pripada nekadašnjemu vremenu; zastario' suprotan mu je isto tako u svome sekundarnome značenju pridjev *moderan* ('koji je u duhu ovoga vremena; suvremen, današnji, nov'). Još je jedno značenje u kojemu su mu ispitanici navodili antonime – 'koji je rabljen', a jedini mu je antonim iz ankete pridjev *nov* u primarnome značenju 'koji je tek izrađen, tek nastao, na kojemu se to vidi, koji se tek pojavio itd.'. U svim je značenjima pridjev *star* ulazio u kvalitativni tip suprotnosti.

U kvalitativnoj su vrsti suprotnosti i prilog *toplo* ('na topao način, s toplinom') i njegovi antonimi: *hladno* (u primarnome značenju 's hladnoćom, sa studeni, studeno'), *ledeno* također u primarnome značenju ('vrlo hladno; studeno') i *mrzlo* ('hladno'). Svi su ispitanici kao najbolji antonim prilogu *toplo* naveli prilog *hladno*. Oni i jesu zasigurno najbolji antonimni par u jeziku jer izražavaju isti stupanj određena svojstva, samo sa suprotnih strana, što je jedan od nužnih

preduvjeta koje kvalitativni antonimi moraju ispuniti da bi ih se moglo nazivati konvencionalnima.

Glagol *navijati* u svome primarnome značenju ‘napinjati dio naprave ili stroja (ob. oprugu) koja će poslije otpuštanjem pokretati tu napravu ili stroj’ u vektornom je antonimnom odnosu s glagolom *odvijati* čije je primarno značenje ‘olabavljivati zavrtnaj, otpuštati odvijačem’. Glagol *odvijati* s 14 je odgovora najbolji antonim glagolu *navijati*. Takvi glagoli označavaju suprotno usmjerene radnje. U sekundarnome značenju ‘pružati podršku, zalagati se, potpomagati’ isti glagol sa svojim antonimima također ulazi u vektorni tip suprotnosti. U tome je značenju najviše istih odgovora dobio glagol *zviždati* koji znači ‘izražavati na taj način nezadovoljstvo ili negodovanje’, a slijede glagoli *sputavati* (u sekundarnome i prenesenom značenju ‘onemogućavati koga u kretanju ili u razvoju, zapriječiti koga u djelovanju’), *rugati se* (‘uzeti nečiji istinski ili izmišljeni nedostatak kao razlog za javno ismijavanje ili za podsmijeh, porugu’), *ignorirati* (‘ne mariti, ne htjeti znati za koga ili za što’) te glagol *huškati* (*ekspr.* ‘poticati na pobunu; podbunjivati, podstrekovati’). Još jednim svojim značenjem glagol *navijati* ulazi u antonimni odnos. Premda nije popisano u rječniku, govornici ga u tom značenju rabe. Glagolu *navijati* u značenju ‘pojačavati glazbu’ suprotan je glagol *stišavati* (u primarnome značenju ‘činiti tihim ili tišim, utišavati’) koji mu je također vektorni antonim.

Pridjev *ugodan* (‘koji se odnosi na ugodu, zadovoljstvo, koji je povoljan za opće duševno stanje i za tijelo’) u kvalitativnome je antonimnom odnosu sa svim svojim antonimima. Njegovim se „najboljim“ antonimom pokazao istokorijenski pridjev *neugodan* (‘koji nije ugodan; nelagodan, nepriličan, nezgodan’), što je potpuno očekivano s obzirom na to da se ta dva antonima suprotstavljaju u svojim primarnim značenjima. To je potvrdilo 38 ispitanika. Većina ostalih, po odgovorima, znatno manje zastupljenih, antonima suprotstavlja mu se u samo jednome od značenja, najčešće u sekundarnim. Takvi su sljedeći pridjevi: *neotesan* koji u sekundarnome, prenesenom i pejorativnom značenju označava onoga ‘koji se ne zna ponašati u društvu; neodgojen, neuglađen, sirov’, *krut* (*pren.* ‘vrlo uzdržljiv, pretjerano strog’), *bezobrazan* (‘koji nema obraza, koji je nametljiv ili neosjetljiv prema drugome do nepristojnosti; drzak’), *hladan* (*pren.* ‘koji se ne uzbuđuje, ostaje miran u neugodnim ili uzbuđujućim situacijama; ravnodušan’), *drzak* (‘nametljivo nepristojan; bezobrazan, bezobziran, bezočan’), *strašan* (u primarnome značenju ‘koji je užasan, grozan’), *mrzak* (‘odbojan, odvratan, oduran’), *odbojan* (u primarnome značenju ‘koji ponašanjem odbija od sebe, nepristupačan’), *iritantan* (‘koji iritira, izaziva nelagodu’), *grub* (*pren.* ‘bez blagosti i nježnosti; surov, neosjetljiv’), *nametljiv* (‘koji se nameće, koji neželjen i nepozvan ulazi u

odnose s drugim ljudima'). Slično kao što je bio slučaj s pridjevom *raspoložen*, tako je i s pridjevom *ugodan*: oba pridjeva imaju kao najbolji antonim svoj prefiksom *ne-* izveden parnjak, a svi ostali primjer su samo jedne od manifestacija toga svojstva.

Glagol *niknuti* najviše je antonima ostvario u primarnome značenju 'prirodnim rastom iz zemlje ili tkiva pojaviti se na površini'. Najbolji mu je antonim glagol *uvenuti* (također u primarnome značenju 'izgubiti svježinu, boju'), što je potvrdilo 26 ispitanika. Znatno manje ispitanika odgovorilo je sljedećim sinonimima glagola *uvenuti*: *sagnjiti* ('postati gnjio, truo, propasti u procesu truljenja; istrunuti'), *strunuti* ('postati truo; istrunuti'), *osušiti se* ('ostati bez vlage; uvenuti'), *propasti* (u sekundarnome značenju 'uvenuti'), *nestati* (u primarnome značenju 'prestati postojati, više ne biti'), *posaditi* (također u primarnome značenju 'staviti, zakopati korijen sadnice u zemlju; zasaditi'), *raspasti se* (u sekundarnome značenju 'pretvoriti se u bezobličnu masu, propasti truleći; rasuti se, biti razoren'), *ukopati* (u primarnome značenju 'staviti u jamu iskopanu u zemlji i zatrpati'), *usahnuti* (u primarnome značenju 'uvenuti, sasušiti se') i *istruliti* ('propasti od truljenja'). U sekundarnome značenju ('pojaviti se ili ukazati se pogledu naglo kao da je izniklo') glagolu *niknuti* antonimni su glagoli *nestati* (u sekundarnome značenju 'prestati biti prisutan, izgubiti se iz vida; iščeznuti'), *iščeznuti* ('nestati s pogleda nečujno, nestati gubeći se u obrisu'), *prestati* (u primarnome značenju 'više ne djelovati, više ne postojati'), *proći* (u sekundarnome značenju 'pojaviti se i ubrzo nestati; minuti') i *usahnuti* (u sekundarnome značenju 'nestati; odumrijeti'). Glagol *niknuti* sa svim navedenim glagolima ulazi u vektorni tip suprotnosti.

Za pridjev *polupun* (u značenju koje nije opisano u rječniku 'koji je napola pun') 24 ispitanika odgovorilo je njegovim naizgled ravnopravnim antonimom *poluprazan* ('koji je napola prazan'). Nekoliko je ispitanika kao antonim navelo sljedeće pridjeve: *prazan* (u primarnome značenju 'u kojem nema ništa, koji nije ničim ispunjen'), *pun* (također u primarnome značenju 'ispunjen, napunjen, koji nema praznine'), *cio* ('koji ima sve dijelove, koji je potpun, kome ništa nije oduzeto; nedirnut, sav, čitav'), *čitav* ('koji ima sve dijelove, koji je potpun, kome ništa nije oduzeto; nedirnut, potpun, cio, cijel, sav'), *kompletan* ('kojem ne nedostaje nijedan dio; cjelovit, potpun, sav') i *cjelovit* ('kojemu je na okupu sve što ga čini, kojemu ne nedostaje nijedan dio, koji nije okrnjen'). Budući da pridjevi *prazan*, *pun*, *cio*, *čitav*, *kompletan* i *cjelovit* označavaju minimalan ili maksimalan stupanj svojstva, oni ne mogu biti konvencionalni antonimi pridjevu *polupun* koji je srednji član antonimnog para *prazan* – *pun*. Kvalitativni se antonimi, da bi bili konvencionalni, moraju nalaziti na jednakoj udaljenosti od svojih krajnjih točaka. Zbog toga je najviše ispitanika odgovorilo pridjevom *poluprazan*. Međutim taj se

pridjev nalazi na istome mjestu kao i pridjev *polupun*, što znači da se njihova značenja podudaraju, tj. da su sinonimi.

Glava je leksem s najviše popisanih značenja u rječniku, stoga su raznovrsni antonimi u anketi bili i očekivani. Oko toga su se podražajnoga leksema mnogi ispitanici dvoumili, no zasigurno im je pomogla česta uporaba toga leksema u narodnim poslovicama i frazama (*Tko nema u glavi, ima u nogama; doći iz guzice u glavu; od glave do pete* i sl.). Najviše se antonima-reakcija odnosilo na primarno značenje imenice *glava* ('dio tijela čovjeka i životinje u kojemu je mozak'). Takvo poimanje *glave* zahtijeva koordinacijski antonimni odnos. Najviše je ispitanika, njih 38, odgovorilo imenicom *noga* koja znači 'ud čovjeka i životinja kojim se hoda'. *Rep* je ('organ na zadnjem dijelu leđa sisavaca, više ili manje dugačak i pokretljiv, kao produžetak kralješnice, perje na zadnjem dijelu tijela ptica, zadnji dio tijela riba, vodozemaca, zmija i kukaca') također imenica za koju bi se moglo reći da može konkurirati u određenju „kvalitetnog“ antonima *glavi*, jer osim što se suprotstavljaju u primarnim značenjima, suprotstavljaju se i u sekundarnim značenjima kada *glava* znači 'glavni ili prvi u čemu, među kim ili čega; vođa' i kada se *rep* odnosi na 'zadnji izduženi dio nasuprot prednjem kraju, glavi ili vrhu'. Primarnome se značenju imenice *glava* značenjski suprotstavljaju i sljedeće riječi: *peta* sa svojim primarnim značenjem 'zadnji dio stopala', *trup* ('dio ljudskog ili životinjskog tijela između vrata i udova') te *stopalo* ('donji dio noge čovjeka kojim se oslanja na zemlju'). Kada se *glava* odnosi na 'dio tijela kao sjedište uma, razuma, pameti', njezin je antonim nedvojbeno leksem *guzica* ('dio tijela na kome se sjedi; stražnjica'). U značenju 'lice kovanice' imenica *glava* ulazi u komplementarni tip suprotnosti s imenicom *pismo* čije je sekundarno značenje 'naličje kovanice na kojem ob. ima više teksta nego na licu'.

Primarno je značenje pridjeva *slobodan* 'koji nije ničiji rob, koji nije u vlasti drugih osoba ili institucija, koji nije u zatvoru; koji uživa sve osobne, političke i socijalne slobode' u kojemu je ostvario daleko manji broj antonimnih parnjaka nego u sekundarnim značenjima. Samo je nekoliko ispitanika za antonim navelo njemu komplementarne pridjeve: *zatvoren* ('koji je ograđen sa svih strana'), *zarobljen* ('uhvaćen živ') te *zatočen* ('lišen slobode, ograničenih kretanja i pod nadzorom'). Razlog je tomu sve veća uporaba leksema *slobodan* u sekundarnim značenjima, zbog čega ono primarno prestaje biti frekventno kao što je to bilo nekada. Najviše je antonima reakcija na sekundarno značenje 'kojeg ništa ne sprečava u djelovanju, koji nije ničim vezan, bez obaveza', a najboljim se opozitom, prema odgovorima 42 ispitanika, pokazao pridjev *zauzet* čije je jedno od sekundarnih značenja 'zaposlen čime, predan čemu', ali bi taj pridjev mogao značiti i 'koji je u (ljubavnoj) vezi', no to značenje nije opisano u rječniku.

Pridjev *oženjen* specificiran je na uže značenje pridjeva *zauzet* ‘koji je stupio u brak’. Vrlo je malo ispitanika navelo antonim *radni* (‘koji se odnosi na rad, koji je u vezi s radom, koji služi za rad’). Takav je antonimni par kontekstualan jer je njegovo razumijevanje bez konteksta, odnosno bez postavljanja u sintagmu *radni dan/slobodni dan* nemoguće. Posljednji je antonim, tj. antonim s najmanje odgovora, pridjev *zaposlen* koji je *slobodnom* suprotan u svome primarnom značenju ‘koji je u poslu’. Značenju ‘koji nije učvršćen, vezan, koji se nesmetano pokreće’ suprotno je primarno značenje pridjeva *okovan* ‘kojemu su stavljeni okovi’. Isto je i sa značenjem ‘na kojem nema zapreka’ kojemu je svojim primarnim značenjem suprotan pridjev *neprohodan* ‘kroz koji se može proći’. Pridjev *slobodan* sa svim je navedenim antonimima u komplementarnome odnosu.

Pridjev *mutan* najviše antonima očekivano ima u primarnome značenju ‘koji je neproziran, nedovoljno proziran ili bistar prema onome kakav se očekuje da bude’. Najbolji mu je antonim, prema odgovorima 41 ispitanika, pridjev *bistar* koji također primarnim značenjem ‘svojstvo tekućine da se kroz nju vidi, da bude prozirna’ sudjeluje u tome kvalitativnom antonimnom odnosu, što je jedan od preduvjeta da bi se moglo govoriti o konvencionalnu paru. Pridjev *čist* također je u primarnome značenju (‘koji je bez neželjenih mrlja ili tragova čega’) kvalitativan antonim pridjevu *mutan*, ali se taj par ne pojavljuje često jer oba parnjaka već imaju ustaljene antonime. Oni bi bili bolji antonimi kada se o njima govori u sekundarnim značenjima ‘neodređen, nejasan, nejasnih namjera’ te ‘koji je očit; jasan, proziran koji ne ostavlja sumnje, koji je lako shvatljiv; razumljiv’. Tom su značenju antonimni pridjevi *pošten* (u primarnome značenju ‘častan, čestiti, koji se odlikuje poštenjem; častan, čestit’) i *iskren* (‘koji otvoreno izražava ili govori ono što misli i osjeća; otvoren’).

Otac je imenica koja ima samo četiri različite reakcije u anketama, a sudjeluje u različitim tipovima suprotnosti. *Otac* je ‘roditelj muškoga spola’ te je 46 ispitanika odgovorilo da mu je antonim imenica *majka* (‘roditelj ženskoga spola’). Takav tip suprotnosti naziva se komplementarnim. U istome je odnosu i s imenicom *očuh* (‘majčin muž njezinoj djeci iz prethodnog braka’). Međutim, nekoliko je ispitanika navelo imenice *sin* (‘osoba muškoga spola prema svojim roditeljima’) i *kći* (‘žensko dijete prema svojim roditeljima’) s kojima je *otac* u konverzivnome odnosu.

Svi se dobiveni antonimi imenice *depresija* odnose na njezino sekundarno značenje ‘psihička klonulost, energetska slabost; potištenost’. Riječ je o imenici koja nema svoj jedan konkretan antonim u jeziku, već je to općenito stanje sreće i dobrog raspoloženja. Najviše je ispitanika, njih 17, na ovaj upit odgovorilo leksemom *sreća* čije je primarno značenje ‘stanje potpuna

zadovoljstva i smirenosti zasnovano na unutarnjem, duševnom miru i skladu u odnosima prema vanjskom svijetu' u kvalitativnome antonimnom odnosu s *depresijom*. Imenica *euforija* obama se svojim značenjima ('subjektivno dobro duševno osjećanje; povišeno duševno stanje teškog bolesnika' te 'stanje povišenog raspoloženja, pretjerano oduševljenje') suprotstavlja zadanom leksemu. U istom su takvom, kvalitativnome antonimnom odnosu s *depresijom* i imenice *veselje* ('bezbrižno i radosno raspoloženje; radost'), *manija* ('endogena psihoza, karakteristične smetnje mišljenja, afekata i motorike; bijes, ludilo, mahnitost'), *radost* ('osjećaj ponesenosti i dragosti izazvan ljepotom, ljubavlju, skladom i unutrašnjim zadovoljstvom'), *entuzijazam* ('stanje poleta, ushita; oduševljenje, zanos, žar, zanesenost'), *optimizam* ('nazor proniknut životnom radošću, bodrošću, vjerom u budućnost, promatranje života s najljepše strane') i *ekstaza* (u primarnome značenju 'vrlo jako i pretjerano oduševljenje, do krajnosti povišeni afekt, opijenost, ushićenje; ushit, zanos'). Svi su antonimi sa zadanom imenicom u kvalitativnome odnosu jer između navedenih krajnosti postoje i srednji članovi – npr. *ravnodušnost*.

Imenica *poplava* u primarnome značenju ('izlivanje vode u okolno područje; povodanj') vektorni je antonim dobivenim odgovorima. Prema anketama njezin je najbolji antonim *suša* ('dugotrajno razdoblje bez kiše'). Tim je antonimnom odgovorio 41 ispitanik. Ta se dva leksema suprotstavljaju u svome uzroku – *poplava* je uzrokovana pretjeranim oborinama, a *suša* nastupa po njihovu dugotrajnom izostanku. Riječ je o pretjeranu padanju i nakupljanju vode na tlu ili njezinu pretjeranom isparavanju, zbog čega bi se ta dva antonima mogla shvatiti kao vektorni antonimni par. Slično je i s imenicom *požar* (u primarnome značenju 'velika vatra koja zahvaća sve što može gorjeti'). Dugotrajnije isušivanje tla i zagrijavanje temperature zraka može dovesti do požara. Međutim, u prenesenome značenju te bi se dvije imenice mogle shvatiti kao sinonimi. Imenica *poplava* tada znači 'veliko mnoštvo čega', a *požar* 'snažan razvoj čega što je dobilo vrlo velike dimenzije'. Sljedeće se imenice samo u određenom kontekstu mogu shvatiti kao antonimi imenice *poplava*. To su: *vrućina* ('visoka temperatura, visoka toplina zraka u atmosferi ili u prostoriji'), *vatra* (u primarnome značenju 'prirodna pojava koja nastaje kad što gori, oslobađanje topline uz plamen i svjetlo u procesu gorenja') i *žega* ('vrućina od jakog sunca; vrelina, pripeka'). No, te bi se imenice tek jednim dijelom svoga značenja mogle suprotstavljati *poplavi*.

Na pridjev *super* ('izvrstan, odličan') 29 ispitanika odgovorilo je pridjevom *loše* 'slabo, krivo, zlo, nevaljalo, pokvareno', premda ta dva leksema ne ističu jednaku jačinu svojstva. Pridjevi koji bi bili istovjetni pridjevu *super* po pitanju jačine izraženosti svojstva jesu *grozan* ('koji

izaziva grozu; strašan, užasan, jeziv') ili *katastrofalan* ('koji uzrokuje katastrofu, koji uništava'). Budući da takvi pridjevi izražavaju određen stupanj svojstva, svi će s pridjevom *super* ulaziti u kvalitativan tip suprotnosti. Pridjev *nikakav* u sekundarnome značenju 'loš, slab, bezvrijedan, loše kvalitete' također je jedan od onih koji izražavaju kakvo svojstvo u najvećoj mjeri, kao i ostali pridjevi u sekundarnome značenju: *očajan* (u prenesenom značenju 'vrlo loš'), *jadan* ('koji izaziva prezir; ništavan, beznačajan'), *prosječan* ('koji se po svojstvima ili obilježjima ne ističe; običan, kao većina'). Takvi pridjevi, iako označavaju maksimalan stupanj kakva svojstva, nisu najfrekventnije riječi-reakcije odgovore zato što samo sekundarnim značenjem ulaze u antonimni odnos i zato što se odnose na samo jedan aspekt kakva negativna svojstva.

Pridjev *vedar* očekivano je najbolji antonim pronašao u pridjevu *tmuran* zbog toga što se ti pridjevi suprotstavljaju i u primarnome značenju ('koji je bez oblaka, sunčan' – 'koji nema dovoljno svjetla; mračan, taman') i u sekundarnim, prenesenim značenjima ('veseo, dobro raspoložen' – 'ispunjen teškim mislima; sumoran, turoban'). Tim je pridjevom odgovorio 21 ispitanik. U primarnome je značenju pridjev *vedar* antoniman pridjevu *kišovit* ('koji je pun kiše, u kojem često kiši'), *mračan* (u primarnome značenju 'koji je bez svjetla; taman'), *natmuren* (također u primarnome značenju 'koji je prekriven oblacima; oblačan, tmuran'). U sekundarnome su mu značenju suprotstavljeni pridjevi: *neraspoložen* ('koji nije raspoložen'), *sjetan* (u obama svojim značenjima 'koji je obuzet sjetom' i 'koji izražava ili izaziva sjetu'), *mrk* kada se odnosi na osobu ('natmuren, smrknut'), *pokisnuo* (u sekundarnome, prenesenom značenju 'snužden, sumoran', *smrknut* ('neraspoložen, mrzovoljan; mrk') i *natmuren* (u sekundarnome značenju 'namrgođen, smrknut, mrzovoljan, turoban'). U svakome je antonimnom odnosu riječ o kvalitativnome tipu suprotnosti.

Imenica *legenda* polisemni je leksem koji, prema rezultatima anketa, ima najmanje ujednačenih antonimnih reakcija. U primarnome značenju 'predaja o osobi ili događaju; nedokumentiran povijesni događaj' imenica *legenda* ulazi u komplementarni antonimni odnos sa svim imenicama-reakcijama. Najbolji joj je antonim imenica *istina* ('ono što odgovara stvarnosti, što je s njom u skladu, ono što prikazuje neki događaj i sl. onako kako odgovara činjenicama ili iskustvu') koju je navelo tek 7 ispitanika. Te su dvije imenice antonimne u dimenziji dokumentiranosti čega. *Legenda* je priča čija istinitost nije utemeljena ili osvjedočena. U toj su dimenziji imenici *legenda* značenjski suprotne i imenice *stvarnost* ('ukupnost stanja onoga što je stvarno, svojstvo onoga što materijalno postoji; zbilja, zbiljnost, realnost') i *povijest* ('ukupnost prošlih činjenica, prošla stvarnost'). U sekundarnome značenju 'važan zapamćen

događaj ili osoba' ispitanici su naveli sljedeće reakcije: *budala* ('onaj koji često nerazumno postupa i izaziva podsmijeh'), *nitko i ništa* ('pojačana tvrdnja da je tko nevažna osoba'), *kreten* ('onaj koji nije snalažljiv, koji je propustio priliku, koji nije opazio nešto očito'), *propalica* ('onaj koji je nerazumno upropastio svoju egzistenciju, koji je propao; probisvijet, niškoristi'), *ološ* ('ljudi najlošijih svojstava, najgori soj u društvu; bagra, šljam'), *probisvijet* ('onaj koji ne radi ništa korisno') i *glupan* ('onaj koji je glup; glupak'). U sekundarnome značenju sve su navedene reakcije ispitanika kvalitativni antonimi imenici *legenda* jer između njih postoji srednji član – prosječna osoba koja nije ni legenda ni propalica.

Imenica *žrtva* (u sekundarnom značenju 'živo biće ili predmet kojem predstoji smrt, uništenje') nema samo jedan mogući antonim. To je imenica koja je hiperonim svim potencijalnim oblicima stradavanja kao što su ubojstvo, nasilje, kakav napad i sl., nema samo jedan, opsegom značenja ekvivalentan i ravnopravan antonim. U tom bi smislu, prema odgovorima 8 ispitanika, dobar parnjak bio *počinitelj* ('onaj koji je nešto počinio'), iako se time specificira sadržaj tako što se intuitivno naslućuje da je *počinitelj* 'onaj koji je počinio kazneno djelo' (npr. ubojstvo), a žrtva ne mora nužno biti žrtva zločina ili žrtva ubojstva, već je moguće govoriti npr. o žrtvi sudbine ili preljuba. Uz *počinitelja* jednakim se brojem reakcija javljaju imenice *nasilnik* ('onaj koji vrši nasilje, koji što provodi nasiljem'), *mučitelj* ('mučitelj onaj koji muči') i *ubojica* ('ubojica onaj koji je izvršio ubojstvo). U kontekstu ekosustava i biološke ravnoteže, odnosno borbe za opstanak, *žrtvi* je suprotan *predator* ('organizam koji za opstanak uzima organizme druge vrste i pritom ih ubija'). Kada je riječ o ratnim zbivanjima, *žrtvi* je najčešći antonim *agresor* ('onaj koji provodi agresiju'). Ostale je antonime teže shvatiti bez konteksta. Nekoliko je ispitanika odgovorilo pridjevom *živ* (u primarnome značenju 'koji živi, koji je u životu') koji je *žrtvi* suprotstavljen samo ako je riječ o žrtvi kao osobi koja nije uspjela preživjeti napad. Slično je i s imenicom *kradljivac* ('onaj koji krade; lopov, tat') gdje je imenica *žrtva* specificirana na jedan od oblika „uništenja“ – krađu. Takvi su antonimi i imenice *zlostavljač* ('onaj koji zlostavlja') i *krvnik* (u primarnome 'onaj koji izvršava smrtnu kaznu' te sekundarnom i prenesenom značenju 'mučitelj, ubojica'). U određenom kontekstu imenica *junak* u primarnome značenju 'onaj koji se odlikuje hrabrošću i smjelošću' suprotstavlja se značenju imenice *žrtva* po tome što najčešće obje imenice izražavaju pozitivnu osobinu osobe koju denotiraju. *Prijestupnik* je 'onaj koji je izvršio prijestup', međutim ne zahtijeva nužno žrtvu na kojoj je taj prijestup počinjen, pa se stoga rjeđe pojavljuje kao antonim *žrtvi*. Svi su antonimi imenice *žrtva* konverzivni.

Imenica *neženja* ('onaj koji nije oženjen i koji se nije ženio') najbolji je antonim pronašla u pridjevu *oženjen* (u značenju koje nije istaknuto u rječniku 'koji je stupio u brak'), što je potvrdilo 30 ispitanika. Riječ je o prilično ustaljenome antonimnom paru koji svoju konvencionalnost duguje nepostojanju imenice u hrvatskome jeziku koja bi označavala oženjena muškarca. Međutim neki su ispitanici ipak odlučili odgovoriti istom vrstom riječi na tu podražajnu imenicu. Tako je manji broj ispitanika naveo ove imenice: *mladoženja* ('muškarac u vrijeme svoje ženidbe'), *ženik* ('onaj koji stupa u brak; mladoženja'), *muž* (u primarnome značenju 'oženjen čovjek u odnosu na suprugu; suprug'), *suprug* (također u primarnome značenju 'bračni drug, bračni partner'), *mladenac* ('mladoženja'), *dečko* (u primarnome značenju 'muško dijete, dječak u uzrastu kad više nije nejakom dijete'), *udovac* ('onaj kome je umrla supruga'). Imenice *dečko* i *udovac* kontekstualni su antonimi podražajnoj imenici. Imenica *dečko* antonimna je imenici *neženja* u dimenziji zrelosti; *neženja* je muškarac koji je spreman na brak i koji se već trebao oženiti, a *dečko* se nije oženio jer još nije spreman na brak. Imenica *udovac* antonim je imenici *neženja* samo po tome što je on bio oženjen.

Pridjev *nedokazan* najbolji je antonim ostvario u primarnome značenju 'koji nije potvrđen dokazom'. U tom mu je značenju očekivano najbolji antonim *dokazan* koji znači 'utvrđen činjenicama'. Tim su pridjevom odgovorila 33 ispitanika. Pridjev *stvaran* (u primarnome značenju 'koji postoji ili je postojao; istinski, zbiljski, realan') kvaziantonim je pridjeva *nedokazan* jer se njihova značenja ne razlikuju u semu postojanja ili nepostojanja: *nedokazan* znači samo 'onaj čije je postojanje dokazano'. Još je jedan mogući antonim pridjeva *nedokazan* u tome značenju – pridjev *potvrđen* u značenju koje nije opisano u rječnicima: 'čija je pravilnost posvjedočena'. Svi su spomenuti antonimi komplementarni pridjevu *nedokazan*. U sekundarnome značenju koje nije opisano u rječnicima, 'kojemu se ništa ne može dokazati, tvrdoglav', *nedokazan* ulazi u kvalitativne antonimne odnose s drugim leksemima. U tom mu se značenju najboljim antonimom pokazao pridjev *razuman* ('koji ima razuma, koji je u skladu s razumom; razborit'). Nešto manje reakcija pripalo je pridjevu *poslušan* ('koji sluša tuđe naredbe, koji se ne opire; pokoran'). Izostanak tvrdoglavosti kao ljudske osobine govornici povezuju s pameću, što su potvrdile ankete u kojima je nekoliko ispitanika kao antonim navelo pridjev *pametan*. *Pametan* (u primarnome značenju 'koji ima pameti, koji ima sposobnost rasuđivanja; razborit, mudar, oštrouman, pronicav') ima osobine koje su oprečne nedokazanosti. Isto tako shvati li se pridjev *bistar* kao onaj 'koji lako shvaća, inteligentan' (u sekundarnome i prenesenom značenju), pretpostavlja se da će takav lakše „popustiti“ i uvidjeti da griješi. Pridjev *naivan* ('koji suviše lako vjeruje u ono što čuje; lakovjeran, bezazlen,

neiskusani) dobar je antonim pridjevu *nedokazan* jer je *naivan* onaj koji lako povjeruje u bilo što, a *nedokazanoga* je teško uvjeriti i u istinito.

Glagol *propasti* u primarnome značenju ‘pasti kroza što, pasti dolje lomeći u padu prepreke; prolomiti se, provaliti se pod težinom’ antoniman je primarnom značenju glagola *podići se*, ‘pokrenuti, premjestiti se s nižeg na više mjesto, popeti se; pomaknuti se nagore, zauzeti viši položaj’, ali i u sekundarnom značenju ‘ustati, zauzeti uspravan položaj’, s kojim se suprotstavlja po usmjerenosti glagolske radnje. U tome značenju glagol *propasti* ulazi u istu vrstu antonimnoga odnosa i s glagolima *popeti se* (‘dospjeti na visinu, uspeti se, vozilom ili hodanjem’), *uspjeti se* (‘dignuti se uvis, popeti se’) i *ustati* (‘zauzeti stojeći položaj; dignuti se iz sjedećeg ili ležećeg položaja’). No, u tome je tek malen broj ispitanika prepoznao suprotnost. U sekundarnome se značenju ‘dobiti bolestan izgled, izgubiti zdravlje’ glagol *propasti* suprotstavlja glagolima *podići se* (u prenesenome značenju ‘ozdraviti, biti na putu ozdravljenja’) i *ustati* (u značenju ‘napustiti bolesničku postelju; ozdraviti’). Najveći je broj antonima ostvario u svome prenesenom značenju ‘doživjeti, pretrpjeti neuspjeh u čemu; dobiti nepovoljnu ocjenu na ispitu’. U tom mu je značenju, prema odgovorima 20 ispitanika, najbolji antonim glagol *uspjeti* (‘dobro proći, poći za rukom, okruniti se uspjehom, postići cilj ili svrhu’. Osim što primarnim značenjem ‘podignuti, pomaknuti da dospije na veću visinu’ glagol *uzdignuti se* ulazi u antonimni odnos s primarnim značenjem glagola *propasti*, suprotstavlja mu se i sekundarnim značenjem ‘dovesti u bolji položaj, dovesti u bolje stanje, poboljšati, unaprijediti, činiti da dobije veći ugled, poštovanje, uzvisiti’. Po tom su principu glagolu *propasti* antonimni i sljedeći glagoli: *napredovati* (u sekundarnome značenju ‘razvijati se nabolje ili nagore’), *uspjeti se* (‘postići kakav položaj, zvanje, postati nešto više’), *izvući se* (u sekundarnome i prenesenome značenju ‘izbjeći opasnost, spasiti se od neprilike; ukloniti se’), *proći* (u prenesenome značenju ‘položiti (ispit)’) i *isplivati* (u sekundarnome i prenesenom značenju ‘izaći iz teška položaja, izvući se iz neprilike; osloboditi se (dugova, nevolja, neprilika itd.)’). Sekundarnim značenjem ‘izgubiti bogatstvo ili imovinu, osiromašiti’ glagol *propasti* ulazi u antonimni odnos s glagolima *dignuti se* (‘uspjeti se na društvenoj ljestvici, postati imućniji; obogatiti’) i *obogatiti se* (u sekundarnome značenju ‘postati bogat’). Svi su navedeni glagoli u vektornome antonimnom odnosu s glagolom *propasti*.

Mrak je imenica koja je u primarnome značenju (‘nepostojanje svjetla, stanje bez svjetla, tama, pomrčina’) ostvarila najveći broj antonima. Dva su antonima s najviše odgovora imenice *dan* (u sekundarnome značenju ‘vrijeme od izlaska do zalaska Sunca’) i *svjetlo* (‘opći učinak svjetlosti potreban za potpun rad organa vida’). Imenicom *dan* odgovorilo je 29 ispitanika, a

imenicom *svjetlo* 4 ispitanika manje. Obje su joj imenice kvalitativni antonimi. Nešto manji broj reakcija dobila je imenica *sunce* (u sekundarnome značenju ‘Sunčeva svjetlost i toplina’) koja je također u kvalitativnome antonimnom odnosu s imenicom *mrak*. Samo je jedan ispitanik podražajnu riječ *mrak* shvatio kao pridjev. Riječ je o žargonizmu koji označuje da je što ‘jako lijepo, izvanredno’. Značenju koje ima taj kolokvijalni nesklonjivi pridjev kvalitativno se suprotstavlja pridjev *bezvezan* (‘kome nedostaje veza s okolinom, unutrašnja veza, smisao; nepovezan s onim sa čim bi morao biti povezan; besmislen’).

Volja je imenica za koju je najviše ispitanika, čak njih 17, navelo kao antonim leksem koji uopće nije njezin antonim. Njezino je primarno značenje ‘svojstvo, sposobnost duha da što hoće, da se može odlučiti na što’. Najviše je ispitanika kao antonim toj imenici navelo imenicu *nevolja* koja s njome ne ulazi u antonimni odnos ni u jednome značenju (u primarnome znači ‘zlo, nesreća, bijeda’, a u sekundarnim ‘nužda, potreba’ te ‘onaj koji je bijedan; jadnik, siromašak, nesretnik’). Razlog je tomu činjenica da ispitanike najčešće zbuni postojanje antonimnih parova na tvorbenoj razini koji na semantičkoj razini nisu u antonimnome odnosu. Do takva je razilaženja došlo zbog pomaka značenja prefigiranoga lika te se takvi antonimi nazivaju prividnim antonimima (Turk 2004: 89). Nekoliko je ispitanika reagiralo imenicom *lijenost* (‘osobina onoga tko je lijen’) i imenicom *bezvolja* (‘stanje onoga koji je bezvoljan; apatičnost, bezvolja, beživotnost’) koje su dobar antonim zadanoj imenici. Kao antonimi imenici *volja* navedene su i ove imenice: *nezainteresiranost* (‘odlika onoga koji je nezainteresiran’), *dosada* (‘osjećaj nelagode u okolnostima kad nema zanimljivih zbivanja ili misli; osjećaj praznine i nezanimljivosti’) i *apatija* (‘otupjelost osjećaja, pad zainteresiranosti za svijet oko sebe, gubitak volje’). Svaki je od navedenih antonima u kvalitativnoj opreci s imenicom *volja*.

Najbolji su primjer konvencionalna antonimnog para za koji je ipak potreban određeni (hrvatski) kontekst – nogometni klubovi *Dinamo* i *Hajduk*. Dok se svi navedeni konvencionalni antonimni parovi više ili manje provlače i u drugim svjetskim jezicima, razumijevanje tog antonimnog para nemoguće je ako ne poznajete nogometne prilike u Hrvatskoj. Razlog je toj ustaljenoj antonimnoj vezi dugogodišnje rivalstvo između zagrebačkog i splitskog kluba, zbog čega se njihove utakmice nazivaju *vječnim derbijem*. Imenice *Dinamo* i *Hajduk* u komplementarnome su odnosu, jer – ili navijate za Dinamo ili navijate za Hajduk.

9. ZAKLJUČAK

Cilj rada bio je ukazati na to da antonimija nije uvijek savršen i potpuno simetričan leksičko-semantički odnos te da postoji više razloga zbog kojih će ispitanici upisivati različite odgovore kao antonimne reakcije podražajnoj riječi. Jedan je od tih razloga polisemantička struktura leksema zbog koje će reakcije ispitanika biti višestruke i različite, a mnoge će se aktivirati tek u specifičnom kontekstu. Antonimni parovi za koje bi se, prema rezultatima ankete, moglo reći da su primjeri savršenih i prototipnih antonima jesu ovi: *dan – noć*, *brzo – sporo*, *dobro – loše*, *toplo – hladno* te *Dinamo – Hajduk*. Na svaki od podražajnih leksema svi su ispitanici odgovorili istom prvom riječju-reakcijom. Budući da su ispitanici morali navesti sve antonime koji im padnu na pamet, to nisu jedine reakcije, ali su zajedničke svima i sve se ostale reakcije pojavljuju znatno rjeđe od onih koje procjenjujemo kao savršene antonimne parnjake podražajnim riječima. Kao prvi razlog takvoj jednoglasnoj reakciji valja istaknuti činjenicu da izdvojeni antonimni parovi zadovoljavaju sva četiri uvjeta koja su Herrmann *et al.* (1986) postavili pred antonimni par da bi bio dobar i prototipan. Drugi je razlog svakako ukorijenjenost tih parova kao antonimnih u svijesti izvornih govornika hrvatskoga jezika. Kada je riječ o polisemnim leksemima, oni će najčešće ulaziti u konvencionalne antonimne odnose svojim primarnim značenjima, osim ako u tom značenju nemaju opsegom značenja ekvivalentan i ravnopravan antonim. Takav je leksem imenica *dan* koja u primarnome značenju nema jedan mogući antonim. Među antonimima s najneujednačenijim odgovorima leksemi su za koje u jeziku ne postoje semantički opoziti ekvivalentne semske strukture u primarnome značenju: *poštenjak*, *navijati*, *sjajan*, *legenda*, *žrtva* i *volja*. Riječ je ponajprije o leksemima čije suprotnosti nisu leksikalizirane te o polisemnim leksemima. Kako smo i očekivali, najviše se reakcija i najviše različitih reakcija pojavilo u vezi s polisemnim podražajnim leksemima. Neočekivanim se rezultatom pokazalo to da dva leksema u primarnome značenju ulaze u antonimni odnos, a u sekundarnome značenju označavaju isti referencijalni sadržaj, odnosno vladaju se kao sinonimi. Isto tako neočekivano je da su ispitanici kao riječi-reakcije navodili leksičke jedinice koje nemaju nijedan zajednički sem s podražajnom riječju, a to je nuždan uvjet da bi dva leksema uopće mogla ući u antonimni odnos. Ovaj rad donosi prvi takav pregled antonima u hrvatskome jeziku i semantičku analizu svih tipova suprotnosti zabilježenih u anketi.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Berruto, Gaetano. 1994. Opozicijski odnosi. U: *Semantika*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 89–92.
- Cruse, D. A. 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dragičević, Rajna. 2007. Antonimija. U: *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike, 264–289.
- Grickat, Irena. 1961–1962b. O nekim problemima negacije u srpsko-hrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog* 25, 115–136.
- Herrmann, D. J. – R. Chaffin – M. P. Daniel – R. S. Wool [Herrmann *et al.*] 1986. The role of elements of relation definition in antonym and synonym comprehension. *Zeitschrift für Psychologie*, 194: 133–53.
- HJP = *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/> [pregled 4. 10. 2019].
- Hudeček, Lana – Milica Mihaljević. 2012. Antonimija. U: *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 36–40.
- Jojić, Ljiljana – Anuška Nakić – Nada Vajs Vinja – Vesna Žečević. 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jones, Steven – M. Lynne Murphy – Carita Paradis – Caroline Willners [Jones *et al.*] 2012. Antonymy and antonyms. U: *Antonyms in English: Construals, Constructions and Canonicity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–10.
- Ivanova, V. A. 1982. *Antonimija v sisteme jazika*. Kišinjev: Stiince.
- Ivić, Pavle – Ivan Klajn – Mitar Pešikan – Branislav Brborić [P. Ivić *et al.*] 1991. *Jezični priručnik*. Beograd: Radio-televizija Beograd.
- Lyons, John. 1977. *Semantics I*. Cambridge: Cambridge: University Press.
- Matoš, Antun Gustav. 1973. *Dragi naši savremenici*. Sabrana djela, sv. XII. Zagreb: JAZU – Liber – Mladost.
- Menac, Antica. 1988. Srednji član u antonimskim parovima u ruskom i hrvatskom jeziku. *Filologija*, knj. 16. Zagreb.
- Mihaljević, Milica – Ljiljana Šarić. 1994. Terminološka antonimija. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, 213–243.
- Novikov L. A. 1973. *Antonimija v ruskom jazike (semantičeskij analiz protivopoložnosmi v leksike)*. Moskva.

- Paradis, Carita. 2010. Good, better and superb antonyms: a conceptual construal approach. *The annual texts by foreign guest professors* 3, 385–402.
- Paradis, Carita – Caroline Willners – Steven Jones [Paradis *et al.*] 2009. Good and bad opposites: using textual and experimental techniques to measure antonym canonicity. *The Mental Lexicon*, 380–439.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih pojmova*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Šarić, Ljiljana. 1992. Antonimija: neke značenjske i tvorbene odrednice. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18: 177–191.
- Šarić, Ljiljana. 2007. *Antonimija u hrvatskome jeziku: semantički, tvorbeni i sintaktički opis*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Šipka, Danko. 1990. Tvorbeni sredstva antonimizacije. *Jezik* 37, 5: 139–145.
- Šipka, Milan. 2002. Enantioseimija u srpskom jeziku. U: *Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i njene teorijske osnove*. Novi Sad – Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Matica srpska, Institut za srpski jezik SANU, 149–163.
- Turk, Marija. 2004. Neka odstupanja u antonimskoj simetriji u hrvatskom jeziku. *Fluminensia* 1–2, 87–94.

OD KONVENCIONALNIH DO KONTEKSTUALNIH ANTONIMA U HRVATSKOME JEZIKU

Sažetak

Premda mnogi autori antonimiju drže savršenim leksičko-semantičkim odnosom, u radu se prikazuje da ona nije uvijek savršena i jedinstvena pojava u jeziku. U prvome dijelu rada donosi se kratak pregled literature o leksičko-semantičkom odnosu antonimije te o različitim načinima klasifikacije antonima. Drugi dio rada zasniva se na analizi rezultata ankete u kojoj su ispitanici morali podražajnim riječima navesti sve antonime koji im padnu na pamet. Analiziraju se značenja svih riječi-reakcija kojima te riječi ulaze u antonimni odnos s podražajnim leksemom te se određuje koji su parovi leksema u hrvatskome jeziku „pravi“ antonimi jer ih govornici prepoznaju kao antonime izvan konteksta, a koji se vladaju kao antonimi tek u određenom kontekstu. Isto tako utvrđuje se da neke riječi-reakcije nemaju nijedan zajednički sem s podražajnom riječju, pa se istražuje koje kontekstualne, kulturne i društvene okolnosti utječu na percipiranje njihova odnosa kao antonimnog u hrvatskome jeziku.

Ključne riječi: antonimija, konvencionalni antonimi, kontekstualni antonimi, polisemna struktura leksema, hrvatski jezik

FROM CONVENTIONAL TO CONTEXTUAL ANTONYMS IN THE CROATIAN LANGUAGE

Summary

Although many authors hold antonymy to be a perfect lexical-semantic relation, the paper shows that it is not always a perfect and unique phenomenon in language. The first part of the paper provides a brief overview of the literature on the lexico-semantic relation of antonymy and the different ways of classifying antonyms. The second part of the paper is based on the analysis of the results of the survey in which the respondents had to indicate all the antonyms of the stimuli words that came to their mind. The meanings of all word-reactions in which these words enter into an antonymic relationship with the stimulus lexeme are analyzed, as well as which pairs of lexemes in the Croatian language are "true" antonyms because the speakers of the language recognize them as antonyms outside of context, and which rule as antonyms only in a specific context. It was also found that some words-reactions don't have any sem in common with the stimulus word. Therefore, the paper shows which contextual, cultural, and societal circumstances affect the way people perceive the relationship between two lexemes as antonymic in Croatian language.

Keywords: antonymy, conventional antonyms, contextual antonyms, polysemic lexeme structure

Prilog 1.

ANKETA

Dob: _____

Spol: _____

Odakle ste? _____

Za svaku navedenu riječ napišite sve antonime (riječi suprotna značenja) kojih se možete sjetiti.

1. dan _____

2. brzo _____

3. mirno _____

4. gadan _____

5. raspoložen _____

6. poštenjak _____

7. dobro _____

8. sjajan _____

9. star _____

10. toplo _____

11. navijati _____

12. ugodan _____

13. niknuti _____

14. polupun _____

15. glava _____

16. slobodan _____

17. mutan _____

18. otac _____

19. depresija _____

20. poplava _____

21. super _____

22. vedar _____

23. legenda _____

24. žrtva _____

25. neženja _____

26. nedokazan _____

27. propasti _____

28. mrak _____

29. volja _____

30. Dinamo _____